

Tuindorp de Paasberg

100 jaar Tuindorp de Paasberg

Het grote geschiedenisboek van een Arnhemse wijk

1919-2019

Een gebundelde jubileumuitgave bestaande uit 4 delen.

Deel 1 De Paasberg	Blz. 6
Deel 2 De Paasbergers	Blz. 127
Deel 3 De Paasbergers over de Paasberg	Blz. 293
Deel 4 Zo wordt de tijd eens eeuwigheid.	Blz. 450

De voorkant van de cover is tot stand gekomen met medewerking van het Gelders Archief, Omroep Gelderland en Wim Verhoeven.

De achterkant laat de 4 originele boeken van de Paasberg zien en het wapen van Arnhem uit de 18e eeuw. Het bloemenmeisje is Marielle Kohlmann, destijds wonende in de Couperusstraat nr. 23. De foto is in 1945 gemaakt in 'Studio-S' door dhr. Schäfer van de Adama van Scheltemastraat nr. 6. en met de hand ingekleurd. Tijdens de bezetting was het verboden de kleur oranje te dragen. Als '*klein verzet*' stonden in veel tuinen Afrikaantjes en Goudsbloemen te bloeien. Het bloemenmeisje vertegenwoordigt hier het klein verzet. Ze kijkt wat 'sip', maar ze heeft dan ook uren lang moeten poseren, staand in een nare prikmand.

Schrijvers: Rob Pogge † 2009, Leo Feijten
Samensteller Leo Feijten
Cover ontwerp: Leo Feijten
ISBN: 9789402195712
2019 © Leo Feijten

Niets uit deze uitgave mag, in welke vorm dan ook, vermenigvuldigd of gepubliceerd worden zonder schriftelijke toestemming van de schrijver en samensteller.

Ik draag dit boek op aan mijn kinderen, klein- en achterkleinkinderen, aan u en al onze nakomelingen.

Voorwoord Trezie Kohlmann

Na mijn geboorte in 1928 woonde ons gezin in Arnhem, maar nog niet op de Paasberg. In 1932-33 verhuisden wij naar de splinternieuwe wijk en vestigde het gezin zich op het adres Vondellaan 6. Dat heeft niet heel lang geduurd. Ons gezin groeide en groeide, waarna mijn ouders en nog enkele familieleden besloten zelf huizen te laten bouwen in de Couperusstraat. Ons huis kreeg nummer 15 waar ik een gelukkige en blij jeugdtijd beleefde. De straat was met 35 kinderen kinderrijk, waarvan een flink deel familie was. Wij hadden in die tijd al telefoon. Via een doorgeefluik waren wij met de burens verbonden. Daardoor konden ook zij van de telefoon gebruikmaken en als er op de kinderen gepast moest worden, werden deze via het doorgeefluik aangereikt. Omdat wij Rooms Katholiek waren gingen de meisjes in de straat naar de Mariaschool en de jongens naar de Frater Andreasschool. Ik was 12 jaar toen de oorlog begon, maar daar merkte ik niet veel van. Voor ons kinderen ging het leven verder. Pas in september 1944 veranderde er veel door de strijd rond Arnhem en Oosterbeek. Mijn ouders en meer familie hadden eerder al besloten, dat de oudste dochters bij familie in Achterveld ondergebracht werden. Na de oorlog vertrok ik uit de wijk en trad in het huwelijk. Maar het contact met mijn dierbare wijk, familie en vrienden bleef, mede door de regelmatige bezoeken, verjaardagen en andere feestelijkheden. Een paar familieleden zijn in de geschiedenis gedoken van de familie Kohlmann een hebben een prachtig boek gemaakt. In het boek 'Kohlmann Kroniek' is een uitvoerige beschrijving over de Paasberg tijd. Hier een kort gedeelte:

Naar de Paasberg

“Ze woonde in het souterrain van de villa, er was inmiddels flinke woningnood. Toen Pedro geboren werd kochten ze voor 6000 gulden hun eerste huis op de hoek Couperusstraat/Vondellaan, in de wijk de Paasberg. Vlak achter Bronbeek. Al snel kochten broer Peter en zus Bertha het huis ernaast. De ouders Te Poel van Johanna kwamen op relatief jonge leeftijd om het leven vlak na elkaar. Een groot deel van de kinderen, broers en zussen kwam hierdoor op straat te staan. Sommige nog heel jong. Ze moesten de Boulevard verlaten en hun huis en inboedel werden verkocht. De oudste broers en zussen kochten voor hen een extra huis achter de twee huizen van Johanna en Bertha. Hier kwamen de zusjes en broers van Johanna te wonen. Het was een bruisende nieuwe wijk met veel kinderen. Er is een mooi boek over die tijd over de Paasberg geschreven. Johan en Johanna kregen hier hun drie kinderen. En waren gelukkig totdat ze op 17 sept 1944 het huis moesten verlaten met Pedro 14, Hans 10 en Mariëlle 3. Ze moesten vluchten. De slag om Arnhem was begonnen en het Huis werd een hoofdkwartier van de Duitsers. Op 17 september 1944 slag om Arnhem. Familie vlucht, lopend, op de fiets of met paard en kolenkar vertrokken 15 kinderen van opa Peter en oma Anna met partners en hun gezinnen naar de Villa De Glint van opa en oma in Achterveld. Verbleven daar tot mei 1945. (Bron Sylvia Kohlmann, 2018. Een mooi verhaal)”

Het bewaren van geschiedenissen is van groot belang voor de toekomst. Of het nou een familiegeschiedenis betreft, of de geschiedenis van een hele woonwijk. Daarom is ook dit boek een welkome aanvulling.

100 jaar Tuindorp De Paasberg behoort in elke boekenkast.

Ik ben nu 91 jaar en onderschrijf dit voorwoord samen met een jongen van de Paasberg. Hij is 9 jaar, dus samen ook 100 jaar.

Voorwoord Noa van Riet

Ik vind deze wijk heel leuk, omdat veel van mijn vrienden hier wonen en naar school gaan. En omdat er veel leuke speeltuintjes zijn. We spelen graag het spel tafelen. Dat is een soort tafeltennis. Je doet het met je handen en een voetbal en een tafeltennistafel. Het is wel jammer dat er geen tafeltennistafel op het speeltuintje bij de Da Costastraat 5 staat. Maar dat maakt eigenlijk niet heel veel uit, want tafelen kan je ook gewoon op de grond doen. Ook is het jammer, dat het schoolplein van de Julianaschool niet heel leuk is. Maar het is wel fijn dat ze daar ook iets aan gaan doen. Ik vind de Paasberg de leukste wijk van Arnhem, omdat de wijkvereniging allerlei leuke dingen organiseert, zoals: de vossenjacht en de griezeltocht. Wat ook heel leuk is dat park Angerenstein heel dichtbij is. En het is ook heel leuk, dat we met school soms naar park Angerenstein gaan om te gymmen of te picknicken.

Noa van Riet, 9 jaar. Augustus, 2019

Noa van Riet, 2019

Inleiding 2019

Een half jaar na mijn geboorte op 20 augustus 1939, besloten mijn ouders te verhuizen van Arnhem Zuid naar de twaalf jaar oude wijk 'De Paasberg'. Een paar maanden later brak de tweede wereldoorlog uit. Aanvankelijk leek de oorlog voor de bewoners van deze wijk nog ver weg, maar geleidelijk aan werd de realiteit steeds merkbaarder. Die geschiedenis wordt in dit boek met verhalen en foto's geschetst. Waarom in deze inleiding die enerverende periode wordt genoemd, is om de volgende reden. We verlieten voor drie dagen onze veilige wijk, maar kwamen pas negen maanden later terug. Alles lag in puin, het stonk overall verschrikkelijk en bijna alles was geroofd. Kostbare persoonlijke bezittingen werden zoveel mogelijk uit het puin gevist. Fotomateriaal van voor de evacuatie was veelal vernietigd of bijna onherkenbaar verminkt. Toch is gelukkig nog wat materiaal uit het puin tevoorschijn gekomen. Foto's van voor 1945 kunt u als zeer waardevol beschouwen. Het heeft mij jaren bezig gehouden eens de tijd te kunnen vinden dit materiaal te verzamelen, maar waar waren al die Paasbergers van vroeger gebleven? Zij droegen ook de verhalen mee in hun herinnering. In 1994 werd ik gevraagd te figureren in een documentaire film over de evacuatie van Arnhem: 'In de schaduw van de Brug' van Sacha Barraud. Daar ontmoette ik een oud Paasberger Rob Pogge. Rob was al een jaar eerder begonnen met het verzamelen van archiefstukken over de Paasberg. Aangevuld met zijn verhalen over de wijk zag in 1994 zijn boek 'De Paasberg' het levenslicht. Het idee ontstond een ontmoetingsdag te organiseren voor oud wijkgenoten. Rob had een bestand van ca. 150 oud bewoners en nam de organisatie voor deze dag voor zijn rekening.

Er ontstond een sneeuwbalwerking en het bestand groeide tot over de 600 adressen. Op 23 september 1995 kwamen meer dan 800 oud Paasbergers op de ontmoetingsdag bijeen in de Kumpulan van Bronbeek te Arnhem en het werd een overweldigend succes.

Vanaf eind 1994 was ik begonnen met het aanschrijven en opbellen van veel vroegere wijkgenoten. De medewerking was geweldig. Men stuurde meer dan 1000 foto's, waaruit ik een selectie maakte voor het boek 'De Paasbergers'. Het was geen geringe opgave. Het bedenken van teksten, uitzoeken 'wie is wie' en het dateren nam veel tijd, maar gaf ook veel plezier. Helaas niet iedere foto was exact gedateerd en niet altijd iedereen met naam genoemd. Namen bij foto's kunnen dus ook fout geschreven, of verwisseld zijn. Goed bedoelde teksten kunnen door de een als leuk en door een ander als pijnlijk worden ervaren. Het laatste is niet met opzet. Voor alle genoemde of niet genoemde ongemakken mijn oprechte excuses. Ook zijn een flink aantal foto's van mindere kwaliteit, maar hebben wel een historische waarde. Het fotoboek is zoveel mogelijk chronologisch ingedeeld met af en toe een uitschieter. In 1995 kwam het boek uit in een beperkte oplage. Het boek is nu echter uitgebreid tot meer dan 1100 foto's van vroeger en een stukje nu.

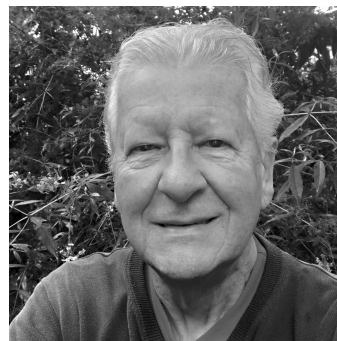
In 1997 schreef Rob Pogge zijn boek over de Paasbergkerk: 'Zoo wordt de tijd eens eeuwigheid'. Ook hiervan was de oplage beperkt en na het overlijden van Rob in 2009 kreeg ik nog steeds de vraag waar het boek en ook de andere boeken te verkrijgen waren.

In 1999 heb ik het boek 'Hakke-Wieke-Zole!' geschreven met veel verhalen van oud Paasbergers. Ook dat boek is al jaren uitverkocht en daarom in dit jubileumboek opgenomen. Ook dit boek is net als de andere boekdelen in een nieuw jasje gestoken en uitgebreid met veel foto's en verhalen. In grote lijnen behandelt dit de periode vanaf de vroegste geschiedenis tot 1969. Vanuit de bewoners van de wijk kreeg ik het verzoek ook de geschiedenis tot heden te beschrijven, maar dan zou het boek drie maal zo dik worden en onbetaalbaar. Toch zijn nu ook enkele verhalen van bewoners van nu opgenomen.

Het verhaal en de geschiedenis beschrijven vanaf eind 1960 laat ik graag over aan een toekomstige schrijver die de wijk vanaf die tijd beter kent dan ik.

'Een wijk van schrijvers en dichters'

Ik wens u veel lees- en kijkplezier.

Leo Feijten, oktober 1995 en augustus 2019.
Ik heb tot 1963 in de wijk gewoond.

22 Straten in een oostelijke buitenwijk van Arnhem, een wijk met een eigen karakteristiek, als het ware een dorp in een stad. Herinneringen uit de jaren 1936 – 1957, voorafgegaan door een stukje historie en aangevuld met bewonerslijsten uit de jaren 1942, '47, 51, 56, en 1960.

Adama van Scheltemastraat

Frederik van Eedenstraat

Herman Heijermansstraat

Alberdingk Thijmstraat

Roemer Visscherstraat

Herman Gorterstraat

Nicolaas Beetsstraat

Jac. van Looystraat

Jacques Perkstraat

De Genestetstraat

v.Maerlantstraat

Bilderdijkstraat

P.C.Hoofstraat

Da Costastraat

Couperusstraat

Vosmaerstraat

Potgieterstraat

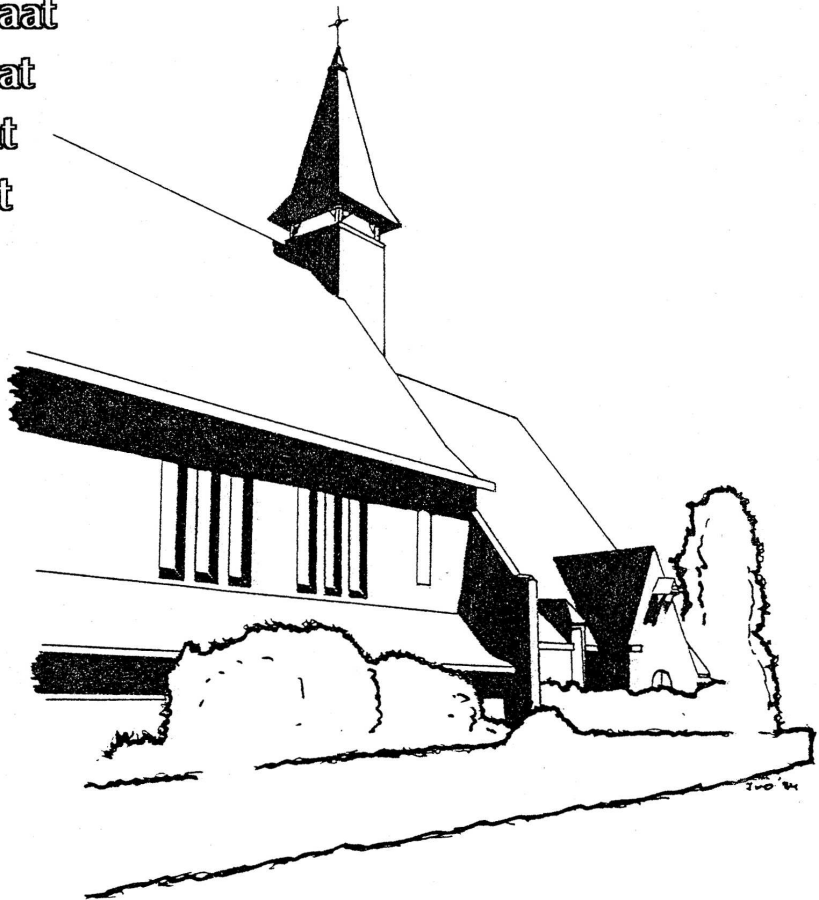
Brederostraat

Bronbeeklaan

Paasberglaan

Tollensstraat

Vondellaan

Arnhem 1994.

Hoofdstuk	Blz.
1. Inleiding	5
2. Het gebied	11
3. Hoe begon het?	12
4. Het eerste werk	13
5. Bouwt op den Paaschberg	14
6. De straatnamen	17
7. Het moest een nette buurt blijven	19
8. Uitgifte van gronden	25
9. De groei van het woningbestand	26
10. De hoogspanningsleiding	27
11. De boschbanken	28
12. Radiodistributie	29
13. De sportvelden	30
14. Het badhuis	32
15. De scholen	34
16. De Paasberg	37
17. Bewoners Paasberg	38
18. Oorlogsdreiging	38
19. Woningen op de Paasberg	44
20. Woningprijzen	47
21. Het leven op de Paasberg	47
22. De jeugd van tegenwoordig	50
23. Gezinsleven 1936 – 1944	53
24. Die zondag	61
25. De evacuatie	63
26. De terugkeer zomer 1945	64
27. Oorlogsleed en Oorlogsgevolgen	65
28. Verwoeste woningen Paasberg	66
29. Boedelverplaatsingen	67
30. Handelsactiviteiten op de Paasberg	69
31. De winkeliersvereniging	76
32. Van Schooten	77
33. Buurthuis en Paasbergkerk	79
34. De Schaakvereniging	82
35. Herinneringen aan Bronbeek	83
36. Schooljaren op de Paasberg	86
37. De Reünie	88
38. Het Hazepad	88
39. Het leven na 1944	89
40. Inbraakgolf	91
41. Omgeving van de Paasberg	96
42. Straatfeesten	97
43. Andere wijkactiviteiten	97
44. Interieurs	103
45. Zoo wordt de tijd eens eeuwigheid	104
46. Verantwoording	107
47. Bijlage Adresboeken van Arnhem	108

Deel 1 De Paasberg

Opgedragen aan:

*Mijn ouders, overl. 1957 en 1985
en al die "oud-Paasbergers" die ik
mocht ontmoeten in de jaren,
dat ik daar woonde en leefde.
Met de nadruk op de ouderen,
die ons de kans gaven dat leven
te leven en te beleven.*

Schrijver: Rob Pogge † 2009

Samensteller Leo Feijten

2019 © Leo Feijten

Niets uit deze uitgave mag, in welke vorm dan ook, vermenigvuldigd of gepubliceerd worden zonder schriftelijke toestemming van de schrijver en samensteller.

1 Inleiding.

Er zijn meerdere redenen te noemen waarom ik besloot dit boek over de Paasberg te gaan schrijven en samenstellen net zo als er meerdere redenen zijn waarom het geheel deze vorm kreeg.

Reakties op twee uit herinnering geschreven verhaaltjes en de publikatie hiervan, alsmede de inspirerende gesprekken met P.R.A.van Iddekinge (Gem. Archivaris Arnhem.), J.W.Meijerink (Gem. Archivaris Rheden), A.van Heijningen (Red. De Gelderlander), en de cineast Sacha Barraud brachten de lust door te gaan.

Ook oud-Paasbergers bleken geïnteresseerd en enthousiast over het idee om "onze" tijd te gaan vastleggen

Concepten werden gemaakt, verbeterd en aangevuld, met mijn hond(je) wandelde ik verscheidene keren door de wijk, om herinneringen op te frissen. Heerlijke wandelingen die nostalgische gevoelens oproepen. Nooit eerder was er een plan te gaan schrijven, aantekeningen bestonden niet, de eigen, echte herinneringen aan die wijk zijn inmiddels 37 jaar oud en de gesprekken daarover met mijn in 1985 overleden moeder liggen al bijna 10 jaar achter me. Bovendien ben ik met mijn 58 jaar al een oude(naar wens in te vullen) geworden. Redenen, om zonder schaamte op voorhand excuses te vragen voor nalatigheden, vergissingen en dergelijke zaken. Mocht er ergens iets gezegd worden waarmee ik iemand kwets, dan wil ik benadrukken dat dit niet met opzet gebeurde, bij enkele gebeurtenissen heb ik bewust namen of aanwijzingen die in de richting van een naam duiden vermeden.

Het geheel is samengesteld uit aparte verhalen, herhalingen waren daarom onvermijdelijk.

Doende met dit leuke werk, kwam de wens naar boven om meer te weten over de geschiedenis van de wijk. In het Arnhemse Gemeente Archief blijkt een schat aan materiaal aanwezig, lezend in oude Gemeenteraadsverslagen, spittend in registers en studierend in dossiers, kwamen er zoveel interessante zaken aan het licht, dat ik besloot het boek te beginnen met een stukje geschiedenis, ondersteund door overdrukken van echte stukken, waarbij ik voor wat betreft het aantal reproducties mijzelf beperkingen op moest leggen.

De gereproduceerde stukken en foto's uit eigen bezit zijn aan het Gemeente Archief overgedragen.

Bij deze hoofdstukken, waarmee het boek begint, moest ik kiezen tussen het woordelijk overnemen of aanpassen bij het hedendaags taalgebruik, ik koos voor de middenweg, gebruikte nieuwe spelling en soms ouderwetse uitdrukkingen. Om de teksten niet teveel te belasten met "aanhalingstekens", werden deze veelal achterwege gelaten.

In het tweede gedeelte de herinneringen, het leven en het doen en laten zoals schrijver die zelf erwoer en herinnert. Bepaalde aspecten van de wijk zijn om die reden niet of slechts beperkt weergegeven, zo wordt er uitvoerig gesproken over De Witte School en slechts in het kort over de bijzondere scholen en de kerken.

In de eindfase van het schrijven had ik contacten met enkele Paasbergers en kreeg de beschikking over onverwachte illustraties, zie de verantwoording.

Ik heb niet het idee of de pretentie een volledig beeld gegeven te hebben, veel zaken zullen mij destijds ontgaan zijn of domweg verdwenen uit de herinnering. Om het boek "betaalbaar" te houden is gekozen voor een eenvoudige, correcte uitvoering.

Tot slot, na bijna een jaar met genoeg en intensief bezig geweest te zijn met dit leuke werk meen ik een stukje van dit genoeg en op de lezer over te brengen.

Arnhem, november 1994.

Op deze kaart zijn de contouren van de wijk zichtbaar.

2. Het gebied.

Aan de oostzijde van Arnhem, grenzend aan de gemeenten Rheden en Rozendaal bevonden zich drie grondgebieden toen bekend onder de namen: De Paaschberg (bosgebied), Voorschoten en De Grondsche Kamp (landbouwgebieden) De terreinen waren eigendom van de familie van Pallandt, de tak die woonachtig was op het westelijk van de terreinen gelegen landgoed Rennen Enk. Zoals in een volgend hoofdstuk beschreven, werd dit gebied in het voorjaar van 1921 ter verkoop aangeboden aan de gemeente Arnhem. De bemiddelende makelaar was het nu nog bestaande kantoor van Elten. De familie bleek haast te hebben met de verkoop, er diende binnen enkele weken beslist

De Bronbeeklaan begint vorm te krijgen. We kijken richting noord.

te worden. Op advies van de directeur Gemeente Werken besloot de raad tot aankoop, de gestelde termijn werd op het nippertje gehaald. Gedwongen door de tijdsdruk werd er geen uitvoerige studie gemaakt, men besliste op basis van drie tekeningen en de persoonlijke indruk van bg. directeur GW. Bovendien verwachtte men spoedig meer bouwterreinen nodig te hebben. In het najaar passeerde de verkoopakte bij notaris Engelbert. De drie genoemde tekeningen zijn waarschijnlijk door oorlogshandelingen

verloren gegaan. Er bleek nog wel een later in 1921 gemaakte tekening, waarvan hierbij een reproductie. Een aantal wegen, of zoals de dir. GW ze noemde, karresporen zijn in het later ontwikkelde stratenplan kennelijk meegenomen, in ieder geval bevinden zich nu nog straten in de wijk die op deze kaart te herleiden zijn tot de bestaande wegen. Als we Bronbeek als startpunt nemen, herkennen we de Bronbeeklaan, met een iets gewijzigd tracé (A) en de Frederik van Eedenstraat (B). De Jac. van Looystraat (C), met het hoog liggende talud is herkenbaar. De onder en boven de percelen 49 t/m 58 gelegen paden zouden de Herman Gorterstraat(D) en de Vosmaerstraat(E) resp. de Nicolaas Beetsstraat (F) kunnen zijn. Van af hier tussen perceel 72 en 73 een stuk Vondellaan (G) doorlopend tot de Rosendaalseweg, met links en rechts de Alb. Thijmstraat(H) en de P.C. Hoofdstraat (I). Verder de van Maerlantstraat (J). De weg links op de tekening, de grens met Rennen Enk, de Roemer Visscherstraat (K) en na de bocht de De Goeijenlaan (L). Andere herkenbare punten de "Paardewei"(I), met het waterpartijtje en bomen, de vijver op de Bronbeeklaan (2) en de beek door het dal (3). De noord/zuid lopende lijn met de genummerde blokjes 123 t/m 132 betreft de voormalige hoogspanningskabel met de masten (4). Wanneer je deze kaart goed bekijkt, is er sinds 1921 weinig aan de oorspronkelijke structuur gewijzigd, uitgezonderd natuurlijk de aanleg van de woonstraten. Uit het doornemen van de stukken bleek, dat men ook toen al behoefte voelde tot behoud van natuurschoon. Ook de aanleg van de hoogspanning stuitte om wat we nu milieuredenen zouden noemen op weerstaand bij gemeente en gemeentelijke diensten. In maart 1923 verzette Ir. K Ozinga zich als particulier, en niet als medewerker van het bouw bureau, met een brochure tegen het bouwrijp maken van de Paasbergterreinen. Hij voerde een aantal argumenten aan om daar niet te gaan bouwen, de kosten zouden te hoog worden en de plannen voor Het Broek zouden ongewenste vertraging oplopen bovendien achtte hij de afstand naar de stad te ver voor de toekomstige bewoners,

het leven daar te duur en pleitte hij ook om de Paasberg als natuurgebied te behouden. Toch werd besloten de grond bouwrijp te maken, zoals verderop blijkt ook 'Om redenen van werkverruiming.

3. Hoe begon het?

Het is moeilijk een juiste stichtingsdatum voor een nieuwe woonwijk te bepalen. Is dat nu de aanvang of het gereedkomen van het bouwrijp maken, of het begin van de bouw van de eerste woning of juist de oplevering daarvan? In het geval van de Paasberg koos ik voor 6 juni 1921, de dag dat de Arnhemse Gemeenteraad onder Burgemeester D.J.de Geer, besloot gronden aan te kopen waarop eerst jaren later woningen zouden verrijzen. Een van de agendapunten van bedoelde raadsvergadering was de behandeling van het aanbod gronden te kunnen verwerven aan de oostelijke zijde van de stad. Het betrof hier het gebied aan de westzijde van Rozendaal, noordelijk begrensd door de Rosendaalseweg*), de weg lopend van de Velperweg aan de oostzijde van Bronbeek en het verlengde van die weg als oostelijke begrenzing, noord en westzijde van Bronbeek en Velperweg als zuidelijke begrenzing, met als westelijke grens de landgoederen Rennenenk en Angerenstein. Ter verduidelijking werd aan de raad een schrijven voorgelegd van de directeur van Gemeente Werken, die zoals uit zijn betoog bleek een groot voorstander was van de voorgestelde aankoop. Hij berichtte het college o.m., dat meerdere aanvragen van verenigingen om grond in erfpacht te bekommen voor woningbouw, of niet verwezenlijkt kunnen worden, of ongewenste vertraging oplopen, omdat de gemeente niet beschikt over bruikbare terreinen. De hierop geuite kritiek achtte hij niet geheel verdiend. Verder schreef hij, dat de termijn te kort was om uitvoerige plannen en tekeningen te kunnen overleggen, echter dat hij door wandelingen door het gebied van mening was, dat het terrein uitstekend geschikt was voor toekomstige woningbouw. Het terrein omvatte 2.447 m² water, 70.810 m² grond met bomen, 21.828 m² wegen, 24.777 m² weiden en 359.495 m² bouwland. Totaal dus 479.357 m², tegen de prijs van f 1,30 per m² Totaalbedrag f 623.165,= In de koop is het opgaande hout begrepen. De kosten van het bouwrijp maken achtte hij niet buiten de verhoudingen vallend t.o.v. die voor eerder uitgevoerde projecten. Ook gaf hij blijk zich al verdiept te hebben in de mogelijkheden die deze terreinen boden, want hij schreef verder: De ligging is van dien aard, om bij aanleg van straten zoveel mogelijk de in de loop der jaren ontstane karresporen te volgen, waardoor een geringe wijziging ontstaat voor de verbinding van de wijken Geitenkamp en Schuttersberg via de Velperweg met de zuidelijk van de spoorlijnen voor industrie voorbeschikte gronden. Uit de voorgaande afbeelding blijkt, dat dit inzicht later gevolgd werd. Een voorwaarde bij de verkoop was, dat de bestaande beek moest blijven wegens ongestoorde watertoevoer naar het landgoed Rennenenk. De beek ligt laag en is met de langzaam oplopende hellingen geschikt voor de gevoelde behoefte om in de onmiddellijke nabijheid van de bebouwde kom landarbeiderswoningen te stichten. Het omliggende land was geschikt voor landbouw. Langs de Rosendaalseweg dacht hij aan de bouw van middenstandswoningen, hetgeen goed aansloot op andere plannen, onmiddellijk daarachter aaneengesloten bebouwing van arbeiderswoningen. De in het midden liggende helling met berken diende behouden te blijven evenals de "Paaschberg", die een mooi uitzicht bood. De indeling van het terrein laat tal van oplossingen voor bebouwing toe. In zijn advies liet hij verder weten "Het als een begeerlijk bezit voor de gemeente te zien" De grondkosten, na aanleg van riolering, gas- en waterleidingen, zouden niet boven een bedrag van f 3,50 per m² uitkomen. De aanlegkosten mochten dan f 969.000,= bedragen. Niet alleen exploitatie schijnt voldoende voordeel te hebben de aankoop te wettigen, ook is het wenselijk wegens de onmiddellijke nood in bouwterreinen tegen een niet te hoge prijs en niet ongunstige ligging. Naar verhouding een gering offer, en binnen betrekkelijk korte tijd ter beschikking. Hij adviseert spoedig bouwrijp te maken, wat als bijkomend voordeel heeft, de vermindering van de indirecte kosten bij de aanleg van de Geitenkamp en de Schuttersberg en de mogelijkheid deze wijken van twee kanten te kunnen aansluiten op de leidingen voor gas en

water. Uit het verslag van de raadsvergadering blijkt, dat sommigen hun twijfels hebben over de hoogte van de kosten en de wijze van berekening, het voorschot van het rijk, dit i.v.m. een per 1 juni (1921) gewijzigde regeling, de financiële opzet en de wellicht jaren durende renteverliezen. Toch wordt zonder hoofdelijke stemming besloten de terreinen onderhands aan te kopen van de familie van Pallandt, bestaande uit: J.J.A.A. Baron van, C.W.A. Baron van, M.C.W.E. Baronesse van, M.J. Baron van, en E.C. Baron van Pallandt. In de koop is ook begrepen een weg van 986 m² genaamd Ren Enk*) eigendom van mevr. A.F. Bijleveld, douairière van W. Baron van Pallandt. Het raadslid v.d. Sand wenst de aantekening dat hij tegen dit besluit is. De officiële overdracht van de eigendommen vond plaats op 22 november 1921.

*) Rozendaalseweg. Werd toen geschreven als Rosendaalseweg.

*) Rennenenk. Andere schrijfwijzen: Ren Enk, Rennen Enk

4. Het eerste werk.

Toen in 1921 besloten werd de op de Paasberg gelegen gronden aan te kopen van de familie van Pallandt, leefde men in de veronderstelling, dat de Schuttersberg en de Geitenkamp snel volgebouwd zouden zijn en er opnieuw een grote behoefte zou zijn aan grond voor woning- bouw. Onverwachte veranderingen, o.m. ten gevolge van de gewijzigde houding van de regering m.b.t. het verlenen van premies leverde vertraging op. Tijdens de raadsvergadering van 13 augustus 1923 werd gesproken over het bouwrijp maken van de terreinen op de Paasberg. Er leefde nog enige twijfel omtrent de behoefte aan bouwgrond, alhoewel al veel van de andere beschikbare gronden uitgegeven waren. Toch werd het bouwrijp maken van de Paasberg besproken, ook al uit het oogpunt van de zo benodigde werkverruiming. Gemeente Werken had per 2 februari van dat jaar twee plannen ingediend. Het eerste, meest verstrekkende plan hield ook de bebouwing van het dal in, ook al omdat dit qua exploitatie het meest aannemelijk geacht mocht worden. B&W adviseerde de raad dit plan te laten varen, omdat niet verwacht werd spoedig de terreinen aan de man te kunnen brengen en gaf de voorkeur aan het eenvoudige plan, waarbij het dal onbebouwd bleef, met als voordeel, dat het meest vruchtbare gedeelte als bouwland blijft bestaan. Verder zou bij deze opzet een stuk natuurschoon behouden blijven. Het college is van mening, dat het met het oog op de aan dit werk verbonden kosten, raadzaam is het werk te beperken tot die gronden waarvan aangenomen mag worden dat ze spoedig voor bebouwing in aanmerking zullen komen, zich verder te beperken tot de aanleg van hoofdwegen tussen de Velperweg en de Rosendaalseweg, dit laatste is ook van belang i.v.m. de communicatie van de Schuttersberg en de Geitenkamp. Met uitzondering van dat deel wat aansluiting zal krijgen op de Rosendaalseweg, verder niet te voorzien in de aanleg van riolering. Het werk dient dienstbaar gemaakt te worden aan de bestrijding van de werkloosheid. Feitelijk de belangrijkste reden om het werk aan te vangen. Het is bij uitstek geschikt om een groot aantal werklozen vrij lang tewerk te stellen. B&W geeft de voorkeur aan verplaatsing per kruiwagen voor ongeveer een derde deel van het werk, de rest zou op mechanische wijze met behulp van kiepkarren kunnen geschieden. Op deze wijze kunnen 200 werklozen voor ongeveer een half jaar tewerk gesteld worden. 175 voor het bouwrijp maken en 25 voor het bekleeden van de taluds met zwarte grond, om afkalven te voorkomen. De kosten voor grondwerk, materialen, administratie en taludbekleding, inclusief het gewenste gedeelte van de rioolaanleg worden geraamd op f 163.780,=. Door op deze manier te werken zou op de crisisuitkering een bedrag van f 52.000,= bespaard worden, bovendien was er een toezegging van het rijk om 30% van de werkelijk aan werklozen uitgekeerde lonen te subsidiëren wat rond f 30.000, = zou betekenen. De provincie zou bijdragen middels een renteloos voorschot, waarvan de hoogte nog niet bepaald was. B&W stellen de raad voor een bedrag van f 164.000,= beschikbaar te stellen. Na een uitvoerige discussie over uitvoering in eigen beheer of uitbesteding aan een aannemer, waarbij de inzet van werklozen als eis gesteld zou worden, besloot

de raad het voorstel te volgen en werd dit zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Verschillende terreinen waren verpacht, de pachtovereenkomsten werden gewijzigd, om het werk uit te kunnen voeren. Er waren in die jaren ook volkstuinen, de pacht daarvan bedroeg f 4,- (per jaar). In 1926 bleek, dat de kosten van het werk overschreden waren met een bedrag van f 4.480,- ten gevolge van onverwachte moeilijkheden bij de ophoging van het terrein voor de St. Jozef parochie. De overschrijding was deels het gevolg van wijzigingen die de architect later in het grondwerk wenste. Deze kosten zullen door het kerkbestuur gedragen moeten worden, onder aftrek van de besparing ten gevolge van het verwerken van minder grond, zijnde een bedrag van f 704, 10. Het kerkbestuur was akkoord. De raad verzette zich niet tegen de verhoging. Eerst in 1926 en de daarop volgende jaren werden andere werken uitgevoerd, zoals de aanleg van een gedeelte der wegen in aardenbaan en de hoofdriolen. Verder werd een tijdelijk klinkerstraatje aangelegd, voor de meest westelijke, inmid-dels bewoonde woningen. Het volgende jaar, 1927 werd de Bronbeeklaan als eerste weg verhardt, men zag dit als een belangrijk punt om de wijk verder te ontsluiten. Daarna geschiedde verharding regelmatig, tot in 1932 toe. Andere voorzieningen, zoals gas, elektra, water en riolering werden succesievelijk uitgebreid, de voortgaande bebouwing noodzaakte die uitbreidingen. Het drinkwater werd geleverd door de Arnhemsche Waterleiding Maatschappij, een tot 1940 particuliere onderne-ming. De gemeente was verantwoordelijk voor het buizenet. Helaas ontbreken de stukken om hier veel bijzonderheden over te kunnen vertellen, wel is bekend, dat in 1926 het buizenet uitgebreid werd en in 1928 en 1929 de meest noordelijke delen aangesloten werden op de aanvoerleidingen vanaf de Dr. Piersonstraat en Kloosterstraat. Gelijktijdig werden brandputten aangelegd. We mogen dus aannemen dat in 1929 de gehele wijk voorzien was van stromend water en brandputten. De aanleg van de riolering leverde veel technische problemen op, sommige riolen moesten door het hoogteverschil erg diep gelegd worden, waardoor er op enkele plaatsen een diep en een hoger lig-gend riool moest komen voor aansluiting van de zijstraten Ook werd dat werk in 1926 vertraagd door onverwachte hoge grondwaterstand en de daarmee gepaard gaande problemen met de afdichtingen van de segmenten. Misschien is het leuk even te vermelden dat een putrand met deksel in die tijd f 18,- kostte. Details over de aanleg van elektriciteit en gas zijn helaas niet te vermelden, zoals al eerder gezegd ging een groot deel van het archief Gemeente Werken verloren door de oorlogshan-delingen. Toch blijkt uit andere stukken, dat alles gestaag groeide. Zo werd ook besloten tegen de somma van f 3.340,- een transformatorhuisje te bouwen, de plaats waar dit huisje zou komen was nog niet bekend. Bijkomende kosten voor een 100KV transformator, met leidingen en hoogspan-ningschakelaar f 2.000,-, verlenging van de hoogspanningskabel f 3.260,-. Totaal f 8.600,- Deze bedragen worden hier vermeld om een indruk te geven hoe de prijzen toen lagen. Een tweede trans-formatorvoorziening werd gepland in de nog te bouwen Witte School. In september 1927 richtten een achttal bewoners van de Bronbeeklaan een verzoek aan B&W om spoedig over te gaan tot aanleg van straatverlichting, een verzoek wat later nog eens benadrukt werd vanuit de staf van Bron-beek. De opzet was reeds in voorbereiding, zo luidde het antwoord. In 1928 zou de gemeente over-gaan tot uitbreiding van de straatverlichting. Aan veel dingen was te merken, dat de wijken aan de oostelijke kant van Arnhem groeiden. Zo werden er plannen gemaakt voor de bouw van scholen en zou er in de Van Maerlantstraat een schoolwerktuin komen, voor de schooljeugd van de Geitenkamp en de Paasberg.

5. "Bouwt op den Paaschberg"

Eind 1927 begin 1928 bracht het Gemeentelijk Grondbedrijf Arnhem een meer kleurendruk folder uit om de gronden op de Paasberg aan de man te brengen. Met termen als:

"TUINDORP DE PAASBERG" en **"VOOR ELKEN WENSCH IS DAAR BEVREDIGING"**

trachtte men geïnteresseerden te trekken. Wanneer de onderste regel goed geïnterpreteerd wordt, was informatie wereldwijd verkrijgbaar. Een zwart/wit afdruk van deze folder op het volgende blad. De wijk is duidelijk herkenbaar, voor de insider echter ook de verschillen. Op de hoek Bronbeeklaan /

Potgietierstraat werd een verbrede hoek geprojecteerd welk nooit gerealiseerd werd. Dit geldt ook voor de hoeken Vondellaan / Potgietierstraat en de beide uiteinden van de Da Costastraat. De loop van de Jacq. Perkstraat werd gewijzigd, het pleinkarakter van nu bleek niet gepland. Ook schoof het grondplan van de Paasbergkerk iets in noordelijke richting op, overigens was de Hervormde Gemeente gerechtigd dit na goedkeuring van B&W te doen. Het transformatorhuisje ontbreekt nog, de plaats was nog niet bepaald, op dit punt was wel een plantsoentje gepland. Het ontworpen plantsoen langs de Alb. Thijmstraat/Vondellaan bleef gewoon de Paasbergwei, het moerasje onderin deze wei is duidelijk herkenbaar. Achter dit plantsoen de nimmer gerealiseerde Jacob Catsstraat. [zie: "Straatnamen"] Zoals al eerder beschreven, werd in 1923 besloten het dal onbebouwd te laten en volgens deze tekening werd nog

**GRONDEBEDRYF
GEMEENTE ARNHEM
„PAASBERG“**
SCHAAL 1 A 4000
SECTIE C

BOUWT OP DEN

GRONDEBEDRYF

TUINDORP „DE PAASBERG“

De husschen, Rozendaalsche- en Velperweg en aan den voet van den Paasberg gelegen terreinen zijn door de Gemeente Arnhem in exploitatie gebracht. Behalve de begrenzing door bovengenoemde hoofdverkeerswegen worden de terreinen afgesloten door de buitens Daalhuizen, Angerstein en Bannink.

VOOR ELKEN WENSCH IS DAAR BEVREDIGING

grotere villaterreinen aan den Velperweg, middelmatig groote en kleinere terreinen langs de Rozendaalsche weg en de hoofdverkeerswegen van den Rozendaalweg naar den Velperweg. Vrije terreinen aan de wegen die evenwijdig loopen met het dal waar doortheen de oorsprong van de Velperbeek, welk dal onbebouwd blijft, hoogere terreinen met ruims uitzienden landschap van den Paasberg. En van al die terreinen eenschitterende omranding van lievelen en bosschen, in een snelverkeer is er voorzien door middel van de Electriche Tram opoovel over den Velperweg (Lijn 1) via over de Rozendaalsche Weg (Lijn 4), in de omgeving de bekende wandelplaatsen van Arnhem en Omstreken (o.a. Kloerenbeek met de Streefmoer, Kalken, Rozendaal etc.)

Aan den Rozendaalsche weg of op een paar honderd meters daarvan verrijd de Ned. Hervormde en N. Kath. Kerk, de Openbare R. K. en Christelyke lagere scholen met gelijksortige besorchtoren, en verder de gebruikelijke voorzieningen ten aanzien van de gezondheidsdienst, winkels, enz. Elk personeel kan direct worden aangesloten aan waterleiding, gas, electriciteit en telefoon voor de normale tarieven.

Voor hem die een woonplaats zoekt rijk aan natuurschoon en vooral rustig gelegen, merden by toch gemakkelijk bereikbaar wil hebben alles wat een grotere stad kan aanbieden, is de Paasberg bijzonden aan bevelenwaardig.

**INLICHTINGEN OMTRENT DEZE BOUWGRONDEN BY:
HET GEMEENTELIJK GRONDEBEDRYF ARNHEM
OOSTSTRAAT 1 EN BY DE MAKELAARS IN NEDERLAND EN KOLONIËN.**

J. v. D.

ARNHEM

steeds gedacht aan het in 1921 uitgebrachte advies van de toenmalige directeur Gemeentewerken daar landbouw uit te voeren. De enige agrarische activiteiten die daar plaatsvonden in mijn herinnering waren de kwekerijen van v. Kesteren en de Gemeente Kwekerij/Schoolwerktuinen in de van Maerlantstraat en in een of twee jaren de verbouw van aardappelen op het terrein tegenover de P.C. Hoofstraat zo rond 1943. Ook volgens deze tekening zouden er bruggetjes komen over de Velperbeek in de v. Maerlantstraat, Vondellaan en Alb. Thijmstraat (in het stuk wat nu de Goeijenlaan heet.) [zie: "Straatnamen"] De vijver aan de Bronbeeklaan is herkenbaar. Ook de beslissing de huidige sportvelden in het dal aan te leggen is van latere datum. In 1922 werden er wel terreinen voor sportbeoefening verpacht aan A.C. & A.V. "OVSV" (Op Vrienden, Steeds Voorwaarts) voor de beoefening van voetbalsport. Deze terreinen werden aangelegd op niet verpachte landbouwgrond, ongeveer gelegen op de huidige plaats van de Paasbergkerk. Zij werden voorzien van een eenvoudige houten kleedgelegenheid en een afrastering van prikkeldraad. Deze vereniging bleek er weinig gebruik van

te maken en zegde de pacht op. Vanaf 1925 werd daar enige tijd gevoetbald door VV Excelsior. In 1928 werd begonnen met de aanleg van de sportvelden zoals wij die nu kennen, met dit verschil, dat het terrein aan de P.C. Hoofdstraat toen niet als zodanig in gebruik was. Bij de aanleg van de terreinen werden de twee bekende gymnastiekgebouwtjes gerealiseerd. De geprojecteerde woningen bovenop het talud van de Jac. van Looystraat kwamen er nooit, de Paasberglaan werd eerst in de jaren 50 bebouwd ongeveer als hier aangegeven. De wandelpaden in het bos zijn herkenbaar en ook de plaatsen van de grenspalen zijn terug te vinden. De hoogspanningsleiding die enkele jaren geleden verdween, staat op de tekening en na enig zoeken zijn de plaatsen van de masten en de sokkels te herkennen. Voor wat betreft de scholen spreken tekst en tekening elkaar tegen. Volgens de tekst zijn deze geprojecteerd aan de Rosendaalseweg of op een paar honderd meter daarvan verwijderd. Op de tekening is de Frater Andreasschool te herkennen, De Witte School en de Juliana-school zijn niet terug te vinden op de huidige plaats. Wel mag opgemaakt worden, dat er scholen gepland waren op de volgende plaatsen: Da Costastraat tegenover de kerk, Vondellaan tegenover de Da Costastraat en Bronbeeklaan tegenover de Da Costastraat. De contouren van de geprojecteerde bebouwing en de daarachter liggende vrije ruimten (speelpleinen?) staven deze gedachte. Wellicht is later besloten de scholen min of meer tussen Paasberg en Geitenkamp te bouwen. Helaas is de oorspronkelijke tekening, aan de hand waarvan deze folder gemaakt werd niet te traceren, een deel van het archief van het Gemeentelijk Grondbedrijf is verloren gegaan, een lot welk wellicht ook deze tekening overkwam. Op het talud boven de Jac. van Looystraat is nog een wat groter bouwwerk gepland, misschien dacht men hier de Buitenschool te plaatsen. In zijn advies van 1921 wees de directeur gemeentewerken al op de mogelijkheid deze school op de Paasberg te stichten.

Aankomst, 24 September 1924

Het delictbare Sluuis.

De den gelijken den. - bouwers van de Bronbeek
 - Canaal, vordere de van de College-besluit op draacht
 de overdracht van het aanbrengen van straat over
 de sluis, over de weg, bouwend en zonge
 de gde is.

Mit verschuldigde hoogachtung hebben wij de
 der de zijre

Aank. dw. du.

C. van der Mooren.

J. de Koning

J. Rodenburg

J. J. van der Meulen

J. H. Brons

W. C. Verbeek.

Mr. P. C. J. Peters

J. de Witte

Deen Burgemeester en Wethouder

Aanleg bij de Bronbeeklaan richting Zuiden

6. De Straatnamen.

De Paasberg kent twee soorten straatnamen, namen welke gebonden zijn aan de omgeving, t.w. Bronbeeklaan, Kloosterstraat, Velperweg en Paasberglaan. De overige straten werden vernoemd naar Nederlandse dichters, schrijvers en letterkundigen. Het benoemen van een straat vraagt een besluit van de Gemeenteraad. Deze Raadsbesluiten zijn terug te vinden en leveren interessante

SECRETARIE AMSTERDAM
10 SEP 1927

Aan de Edeleerbare Heeren Burgemeester en Wethouders N° 2074/3
der Gemeente Arnhem
te Arnhem.

Edeleerbare Heeren,

Beleefd richt ik tot de opzieners
de vraag om de huidige weg van mijn terrein, die parallel
loopt aan de Rosendaalseweg tot de Bronbeeklaan, dus de
weg die achter de pastorie loopt, de naam van „Kloosterstraat“
te willen geven. Aan bedoelde weg staat thans geheel de eerste
woning n. l. het Kerstershuis, met de Loopdijging aan bedoelde
weg.

Met vereenschuldigde eerbied
in
Arenavandehoos -
pastor.

Arnhem 7 september 1927.

gegevens op. Belangrijk ge-
noeg om in deze bundel
over de Paasberg te ver-
melden. Met het raadsbe-
sluit van 12 april 1926
volgde de raad het advies
van de Commissie Ge-
meentewerken d.d. 17
maart van dat jaar, om de
weg lang het Koninklijk Mili-
tair Invalidentehuis Bron-
beek, Bronbeeklaan te gaan
noemen. Deze Bronbeek-
laan was dus eigenlijk de
eerste officieel benaamde
straat op de Paasberg. De
bekende pastoor H. v.d. Loo
verzocht aan B&W met een
schrijven van september
1927 de weg langs de ter-
reinen voor de kerk en de
scholen, gelegen langs de
Rosendaalseweg te benoe-

men als Kloosterstraat. De Commissie Gem. Werken adviseerde positief en op 31 oktober van dat jaar besloot de raad deze straat tot aan de Bronbeeklaan deze naam te geven. In de vijftiger/zestigere jaren werd deze straat doorgetrokken tot tegen het tracé van de A12. Op de agenda voor de zitting van de Gemeenteraad van 6 februari 1928 werd onder punt XII vermeld de naamgeving van de straten op de "Paaschberg". Eerder genoemde commissie stelde de hiernavolgende namen voor: Vondellaan, v. Maerlantstraat, Alberdingk Thijmstraat, Jacob Catsstraat, P.C. Hoofstraat, Brederoestraat, Roemer Visscherstraat, Bilderdijkstraat, Da Costastraat, Tollensstraat, De Genestetstraat, Potgieterstraat, Nicolaas Beetsstraat, Vosmaerstraat, Adama van Scheltemastraat, Couperusstraat en Herman Gorterstraat. Het raadslid Israël maakte de opmerking, dat in de literatuur de naam Bredero gebruikt werd i.p.v. Brederode. De raad volgde deze opmerking en gaf Gemeentewerken opdracht deze naam aldus te wijzigen. Het moet iedere "Paasbergkenner" opgevallen zijn dat hierboven de Jacob Catsstraat genoemd wordt en dat hij/zij die niet kent. Uit een oude blauwdruk blijkt deze straat wel gepland te zijn. Volgens dezelfde blauwdruk zou de Alberdingk Thijmstraat oorspronkelijk door lopen tot de Rosendaalseweg, het tracé volgend van de huidige De Goeijenlaan, die deze naam draagt sinds 1940. Genoemd naar J.de Goeijen de voormalige eigenaar van het landgoed Angerenstein. De Jacob Catsstraat was gepland tussen de geprojecteerde, lange Alberdingk Thijmstraat en Vondellaan en zou globaal gezien lopen langs de voormalige beek bij het gymnastiekgebouw. Op de folder "Bouwt op den Paaschberg" is deze geplande straat terug te vinden. Door de wijziging van de bebouwingsplannen is deze straat nimmer gerealiseerd. Op de agenda van de

raadsvergadering 10 oktober 1932 stond o.m. het voorstel tot benaming van de straten op een terrein achter Bronbeek. Voorgesteld werden: Jacq van Looystraat, Frederik van Eedenstraat, Jacq. Perkstraat en Heijermansstraat. Wederom had een raadslid (Hermans) een opmerking. De schrijver Heijermans was bekend onder de naam Herman Heijermans. De raad nam deze opmerking over. Het laatste besluit over de straatnaamgeving op de Paasberg werd genomen op 9 januari 1933, opmerkelijk in de zin die dat het eigenlijk de meest voor de hand liggende naam zou moeten zijn! De raad werd verzocht om het bouwterrein van aannemer Fokkens, gelegen achter de Bronbeeklaan, Paasberglaan te mogen noemen. Midden jaren vijf tig werd deze laan doorgetrokken naar de Jac. van Looystraat, min of meer het tracé volgend van het wandelpad bovenlangs Bronbeeklaan en het talud aan de Jacq. van Looystraat. In een ander hoofdstuk wordt o.m. gesproken over de z.g. "Nieuwe Wegen". Niet gelegen op het gebied van de Paasberg, wil ik daar toch even aandacht aan besteden, alleen al omdat sommige jeugdige Paasbergers daar veel tijd doorbrachten. Wellicht is de toen gegeven volksnaam ontstaan doordat deze wegen er wel lagen en misschien ook al wel bestraat waren, maar geen namen droegen. Hierboven werd vermeld, dat in 1940 de De Goeijenlaan zijn naam kreeg. Met hetzelfde raadsbesluit van 5 februari in dat jaar, werd besloten de andere straten de nu nog bestaande namen te geven: Bernhardlaan, Beatrixstraat, Irenestraat en Lippe Biesterfeldstraat. Dit besluit, genomen enkele maanden voor de Duitse inval moest op 24 februari 1942 herroepen worden.

Op veel plaatsen zijn de oude modellen straatnaamborden nog terug te vinden. Sommige hebben inmiddels recht op AOW !

Op basis van de "Achtste Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandse gebied"; Mochten namen van leden van het Koninklijk huis niet meer als straatnaam gebruikt worden. De Gemeenteraad besloot de straten om te dopen in resp. Linnaeuslaan, v. Leeuwenhoekstraat, Swammerdamstraat en Martinetstraat. Na de bevrijding werden de oude namen in ere hersteld. Niet een straatnaam, wel een markant punt in de wijk was wat wij noemden: "De Paardewei" gelegen in de hoek van de Vondellaan en de Alb. Thijmstraat, een laaggelegen stuk grasland met op het diepste punt een door bomen omrand poeltje. Een aantal maanden per jaar werden daar paarden geweid. Officieel stond dit perceel bekend onder de naam Paaschbergweide. In 1941 werd het recht "tot weiden van vier paarden van 15 mei tot 15 oktober" verpacht aan de heer G. Mortier, Rappardstraat 122 tegen de somma van f 80,= onder bijbehorende voorwaarden. In 1942 werd deze pachtovereenkomst nog eens herhaald. Al lezend zult u bemerken, dat er geen of weinig aandacht geschonken wordt aan twee toch bij de Paasberg horende straten, Kloosterstraat en een stukje Velperweg. Om een of andere reden vielen deze "grensstraten" een beetje buiten de wijk. Ook is de nieuwbouw op de Paasberglaan (vanaf ongeveer 1955) buiten beschouwing gelaten.

7. Het moest een nette buurt blijven.

In de publiciteit waarmee de gemeente de gronden op de Paasberg aan de man trachtte te brengen kwamen regelmatig de woorden villa en middenstandswoningen naar voren. Ook de gebruikte term "tuindorp" wijst in de richting, dat men een "betere" wijk mocht verwachten. De eerste bewoners bleken ook erg op het aanzien gesteld, uit die periode dateren enige klachten over slecht tuinonderhoud en de plaatsing van rietmatten als tuinafscheiding, e.e.a. in strijd met de erfpachtvoorwaarden. Bij een klacht ging de gemeente trouw op onderzoek en werd rapport opgemaakt en zo nodig maatregelen genomen. Het zou te ver voeren al deze zaken te noemen. Toch acht de schrijver een van deze zaken typerend voor de gedachten van die tijd en voegt hier een brief bij van een bewoonster uit de Roemer Visscherstraat. De inhoud spreekt voor zich, het taalgebruik uit die tijd is interessant. De gemeente onderzocht "het zaakje" en schreef de eigenaar van het pand, een belegger uit Den Haag aan. Deze zond zijn inspecteur en na de nodige correspondentie verdween de huurder met zijn bedrijfje naar elders. Groot was ook de verontwaardiging van een aantal bewoners van de Bronbeeklaan en directe omgeving, toen zij via de dagbladen vernamen, dat de Algemene Woningbouw Vereniging Arnhem plannen had om op de terreinen achter Bronbeek, "betere- of verbeterde arbeiderswoningen" te bouwen. Met een request richtten 115 bewoners zich tot B&W om hiertegen te protesteren. Een afschrift hiervan met een voorbeeld van een adhesiebetuiging is bijgevoegd. Ook hier beriepen zij zich op de door Arnhem gebruikte publiciteit en vreesden ZIJ voor waardeverlies van hun bezit. Hoe het ook zij, er werden rond de Jacq. Perkstraat kleinere huizen gebouwd dan op andere delen van de Paasberg. Ik zou deze leuke woningen niet willen betitelen als arbeiderswoning, ook de huurprijs, die begroot werd op f 6, 70 en f 7,= per week lag toen hoger dan die van een arbeiderswoning. Dat bewoners betrokken waren bij het welzijn van de wijk en prijs stelden op privacy mag blijken uit het bijgevoegde briefje van een bewoner van de Vondellaan. Op verzoek van de directeur der Posterijen werd de brievenbus van de Bronbeeklaan verplaatst naar de Vondellaan, precies voor de tuin van de brieveschrijver. De gemeente wilde deze bus best iets verplaatsen, mits verzoeker de kosten wilde dragen. Het verzoek werd daarop ingetrokken. Deze stukjes geschiedenis van de Paasberg geven weer hoe men in die jaren over "stand" en woonomgeving dacht en hoeveel waarde men hechtte aan een "goede" buurt.

G.W.No.3271/14

Arnhem, 20 Mei 1930.

Handwritten notes: "24 Mei", "No. 3271/14", and "No. 804/5".

Welgedelgestreng Heer,

Het is nu ruim een jaar geleden, dat mijn man, de heer R.M.Schuilenburg, bij Gemeentewerken is geweest, om te klagen over "het zaakje", dat vlak achter ons is gevestigd, huis no.29 Vondellaan.

Wij hadden gehoopt, dat Gemeentewerken gedurende dit tijdsverloop eens een grondig onderzoek zou ingesteld hebben naar het bedrijf, in Vondellaan 29 uitgeoefend. Nog gezwezen van de verwachtingen, die wij hadden, dat U hieraan paal en perk zou stellen, of, om nog verder te gaan dit "rommeltje" van de Peaschberg zou verwijderen.

Zoals U misschien reeds zult weten, is in bovengenoemd huis gevestigd: filiaal C.I.V. (een boter maatschappij), hetgeen officieel op het hekje vermeld staat. Boven de openslaande deuren van de achtersuite is een bordje bevestigd "Margarine".

Ik vind het vreemd mijnheer, dat, toen wij bewoners van den Peaschberg een rietmat wilde^{had} zetten of gezet hadden, wij een schrijven van B.&W. thuis kregen met de vermelding, onmiddellijk deze afscheiding te verwijderen, daar dit in strijd was met de erfpachtwet en een college, dat zich "Schoonheidscommissie" noemt.

Op dezen zelfden erfpachtgrond, waar wij geen fatsoenlijke afscheiding mogen zetten,

mag wél: een kippenhok staan, stijl:gekalkte latten met wat gaas.

" " : dienen als een openlucht-pakhuis voor leege boterkistjes.

" " : als openlucht-gerage voor een oude Ford.

In het huis, staende op dezen erfpachtgrond, wordt de achtersuite gebruikt als gerage en reparatie-inrichting voor eenige boterkerretjes.

Als gevolg van bovengenoemd bedrijf, wordt dit gesloten huis dus ook gebruikt voor opslagplaats van boter. Wordt dit toegestaan door de warenwet?

Steeds is de oude Ford defect en moet er dientengevolge gerepareerd

worden. Dit repareren brengt m.i. brandgevaar mee. Het aanzetten van deze auto duurt altijd heel lang; meermalen heb ik de remen van de achtersuite moeten sluiten, wilde ik niet in de benzine-dampen zitten. Mag een auto achtereen huis gereden worden als geen officieele oprit aanwezig is?

De Schoonheidscommissie weert rietmatten, dit ontsiert een wijk als de Paaschberg, wordt er gezegd! Er moeten kippenhokken en garages gebouwd worden volgens tekening. 't Is alles buitengewoon in orde, om de middenstandswijk, de Paaschberg, wat uiterlijk schoon betreft, op peil te houden. Iedere bewoner moet zich onderwerpen aan de erfpachtwet en staat onder contrôle van een schoonheidscommissie! Alken de bewoners van Vendellään 29 mogen doen en laten, wat zij willen! Dien indruk hebben wij, omwonenden, tenminste gekregen.

Indien wij volgend jaar onze rietmat moeten verwijderen, dan komen wij voor de volgende situatie te staan:

Ramen, deuren, gordijⁿen gesloten houden, daar wij verschoond willen blijven van onbescheiden brutale blikken. Wij hooren ook liever geen taaltje, dat in een achterbuurt thuis hoort! Ik durf U gerust te zeggen, mijnheer, dat het slag menschen van dien aard is, dat ik me zou moeten schamen voor visite, die bij mij in de tuinkamer zou zitten.

Het zijn luidruchtige menschen, die zich heusch niet bescheiden weten te gedragen. Dit alles is op z'n zachtst uitgedrukt!

Mijn echtgoot heeft een betrekking waarbij overpleetsing niet uitgesloten is. Als wij ons huis moeten verkopen met als achteruitzicht "een bende", dan zullen wij een strop hebben, mijnheer, want niemand wil tegen zoo iets aankijken. Daarvoor komt men niet op de Paaschberg wonen! U maakt reclame: Bouwt op den Paaschberg! Dit heele zaakje is een blamage voor deze reclame! Indeⁿ de omwonenden volgend jaar Juli hun rietmat moeten wegnemen, kan iedere wendeleer van drie kanten dit rommeltje aanschouwen.

Ik vraag U, mijnheer, als deze rietmatten niet mogen blijven staan, is het dan vergund een houten schutting te zetten? Huizen aan de Bronbeeklaan hebben laatstgencerde afscheiding wel mogen pleetsen. Dit is toch allemaal erfpachtgrond?

Een rietmat of houten schutting met groen er tegen (hetzij klimop, heesters of struiken!) geeft m.i. toch een beter effect dan een revue van boterkarretjes, leege boterkistjes, oude Ford en revolutiekippenhok!

Met veel belangstelling Uw antwoord tegemoet ziende, teeken ik met de meeste hoogachting.

w.g. Mevr. D. Schuilenburg-van den Berg.

ARNHEM, den

Arnhem, Vondellaan 1
25.10.32

INGEKOMEN

22 OCT 1932

Aan het College van Burgemeester
en Wethouders te Arnhem

De p.m.

4131/4

Weledelachtbare Heeren,

Hedenmiddag werd ik zonder enig waarschuwing verrast door de oprichting van een brievenbus juist vlak voor het raam van myn woonkamer. Ik behoef U niet te zeggen, hoe bijzonder onaangenaam het is, voortaan gedwongen te zyn altyd op een monument te kyken, dat ook met de bescheidenste aesthetiese eisen spot. Waar de bus vroeger stond, hinderde hy niemand, tegen de paal van de hoogspanning aan het begin van de Bronbeeklaan; hinderliker plaats dan waar hy nu staat, is daarentegen moeilijk te bedenken.

Waar ik van myn kant door aanleg en onderhoud van myn juist op de hoek van de Vondellaan gelegen tuin, tracht aan de aesthetiese eisen der gemeenschap te voldoen, meen ik er een recht op te hebben, dat ook met de myne rekening wordt gehouden, waar het algemeen belang dit toelaat, en dat my niet het wonen op deze plaats, die de Gemeente my zonder dit obstakel voor myn neus verhuurde, door een dergelijke maatregel bedorven wordt.

Beleefd verzoeken ik U te willen overwegen, of deze maatregel niet ongedaan kan worden gemaakt en voor deze bus niet een andere plaats kan worden aangewezen, waar hy geen bron van hinder en ergernis is.

U by voorbaat dankend, blyf ik met de meeste hoogachting

Uw dw.

J. L. van Nieuw

der Gemeente

A R N H E M .

kennen Geven met verschuldigten eerbied te
den Paaschberg; de ondergeteekenden, allen bewoners van

Dat zy uit de Arnhemsche bladen van Zaterdag 9 November j.l. vernamen, dat door de Gemeente Arnhem plannen in bewerking zijn om gronden op den Paaschberg, gelegen aan de Bronbeeklaan, beschikbaar te stellen voor den bouw van ca. 160 arbeiderswoningen;

dat deze daarvoor bestemde grond zou omvatten het terrein, gelegen aan de Bronbeeklaan, direct in het verlengde van het Invaliedenhuys;

dat na onderzoek aan ondergeteekenden is gebleken, dat dit bericht juist is, met dien verstande, dat de huizen, direct aan de Bronbeeklaan zelve, van een beter type weekwoningen zouden worden met een weekuur van ongeveer acht gulden;

dat zy allen dit voorstel met groote ontsteltenis vernamen, daar door den bouw van arbeiderswoningen op den Paaschberg, inzonderheid in de ommiddellijke nabyheid van de Bronbeeklaan, de aan die laan gelegen huizen, alsmede die in de omgeving, aanmerkelijk in verkoop- en huurwaarde zullen dalen;

dat ondergeteekenden van deze plannen tevens met groote verwondering kennis namen, aangezien zy allen uit de door de Gemeente gevoerde- en NOG GEVOERD WORDENDE PROPAGANDA, de vaste overtuiging hadden, dat de Paaschberg alléén bestemd zou worden voor bebouwing met villa's, middenstandswoningen e.d. (onder verwijzing o.m. naar de aan den Velperweg en den Rosendaalsche weg staande groote houten borden met de woorden:

B O U W T O P D E N P A A S C H B E R G .

BOUWTERRAIN VOOR VILLA's, MIDDENSTANDSWONINGEN e.d.);

dat indien door B. & W. by de uitgifte der gronden in erfpacht aan erfpachtnemers mededeeling was gedaan dat de mogelijkheid niet was uitgesloten dat op den Paaschberg eveneens een arbeiderswijk zou worden gesticht, zij geen woningen aldaar zouden hebben laten bouwen;

Redenen waarom ondergeteekenden met klem meenen te moeten protesteeren tegen de event. uitvoering van het, by het begin dezes vermelde bouwplan en zij Uw College beleefd verzoeken zijne goedkeuring hieraan niet te willen verleenen.

In de overtuiging dat de bezwaren, hierboven aangegeven, de volle aandacht van Uw College zal hebben en in het vertrouwen, dat deze bezwaren Uw volle sympathie zal kunnen wegdragen, zien zy met gerustheid Uwe beslissing in deze tegevoet.

't Welk doende

V. M. M. M. Bronbeeklaan 29.
J. H. H. H. Bronbeeklaan 35.
A. van der Mooren. Bronbeeklaan 7.

...nigste terrein

Ondergetekende
wonnende *Bronbeeklaan* No 11 verklaart zich geheel
accord met het request aan Burgermeester en Wethouders der
Gemeente Arnhem inzake dringend verzoek tot verworping der
plannen voor den bouw van arbeiderswoningen op den Paasch-
berg.

Handteekening

A. E. Braamich van Braamich - Telth.

Op gestencilde strookjes gaven
de omwonenden aan, in te stemmen
met het request zoals weergegeven
op het vorige blad.

Deze terreinen in verschillende oppervlakten, gemiddeld
150 M.² groot, worden in langen termijn in erfpacht uitgegeven
tegen een canon van 6% van het geschatte stamkapitaal.

Een terrein van 150 M.² à F 6,— per M.² geeft een stam-
kapitaal van F 900,— en een canon van F 55,— 's jaars.

Ge hebt dus geen kapitaal voor grondaankoop nodig
en de Gemeentelijke Hypotheekbank helpt U zoo nodig op
billijke voorwaarden aan een hypotheek.

HET IS DUS MOGELIJK met een klein
kapitaaltje een
eigen huis te bouwen, te wonen in een schitterende omgeving,
te midden van de bosschen en toch niet geïsoleerd, zoodat men
de moderne gemakken als tram, gas, waterleiding en electriciteit
niet behoeft te missen.

**WENSCHT GIJ VAN WOON-
PLAATS TE VERANDEREN?**

Met een strooiblad als hiernaast
afgebeeld werd het aangaan van
een erfpachtcontract gestimuleerd.
In die vooroorlogse(!) jaren werd
van deze folder ook een Duitse
vertaling verspreid.

Denkt dan eens over het bovenstaande na. Bezoekt

„DE PAASCHBERG”

en vraagt inlichtingen bij de N. V. „Het Buitenverblijf“

Nieuwe Plein 35

Telef. 2627

ARNHEM.

8. Uitgifte van gronden.

Vrijwel alle bouwterreinen op Paasberg werden in erfpacht gegeven, juist daarom even aandacht voor enkele uitzonderingen. Zo was de St.Jozefparochie eigenaar van het terrein waarop de kerk, het klooster en enkele scholen gebouwd werden. Ook de Nederlands Hervormde gemeente mocht zich eigenaar noemen van het grondstuk waarop de Paasbergkerk gebouwd was. Op 2 september 1929 besloot de gemeenteraad, zonder hoofdelijke stemming, 1206m² grond te verkopen aan dat kerkgenootschap tegen de prijs van f 4,- per m², uitsluitend voor de bouw van een kerk en aanho-righeden met blijvend karakter. Wel hield B&W zich het recht voor goedkeuring te geven voor wat betreft bouw en plaatsing van de kerk, gevels, aanho-righeden, afstand tot de bebouwing en afschei-dingen op basis van tekeningen en werd de voorwaarde gesteld een plantsoen te realiseren. Verder enkele bijkomende voorwaarden. Een raadslid, Brugman verklaarde nimmer medewerking te willen geven aan verkoop van gemeentegrond, ook wanneer dit ten doel had een kerkgebouw te stichten. Hij baseerde zijn mening op zijn overtuiging als atheïst en marxist. Ruim een jaar eerder, 16 april 1928, discussieerde de raad over de verkoop van grond aan de heer J.G.Peters v.d. Nijenhof. Het betrof hier 455m² gelegen op de hoek van de Bilderdijkstraat en de Bronbeeklaan. Het raadslid Strijland: "Er is besloten terreinen op de Paasberg uitsluitend in erfpacht uit te geven, er is veel vraag naar grond op dat gebied, ik acht het daarom verkeerd een stukje te gaan verkopen, gegadigde kan ook op erfpachtgrond bouwen!" De heer Brugman was wederom als overtuigd marxist tegen de ver-koop! Het college voerde aan, dat er op grond van eerdere onderhandelingen en toezeggingen ge-volg gegeven moest worden aan het verzoek tot koop. Na uitvoerige discussie ging het voorstel in stemming en met 19 stemmen voor en 10 tegen werd beslist te verkopen tegen de prijs van f 6,90 per m². Onder een aantal gebruikelijke voorwaarden mocht op dit terrein een dubbel eengezinshuis gebouwd worden. Tot slot om een indruk te geven van de prijzen van woningen en grond nog een weergave van een Besluit van Burgemeester en Wethouders d.d. 6 maart 1942. In maart 1938 was de gemeente eigenaresse geworden van de door de Gemeentelijke Hypotheekbank geëxecuteerde percelen De Genestetstraat 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, en 15, Potgieterstraat 4, en Da Costastraat 7. Hier-voor bleken gegadigden te zijn. Het besluit luidde: De gegadigden per 14 april 1942 tot 14 februari 2003 de percelen in erf pacht te geven tegen een jaarlijkse canon van f 0,39 per m², onder de gebruikelijke voorwaarden, aangevuld met de voorwaarde, dat de erfpachters verplicht zijn de op de erfpacht percelen aanwezige opstallen te kopen voor de som van f 60.000,- in totaal, op de gebrui-kelijke voorwaarden. Schrijver merkt hierbij op, dat de genoemde opstallen 6 hoekwoningen en 6 tussenwoningen betreffen, allen met voor- en achtertuin.

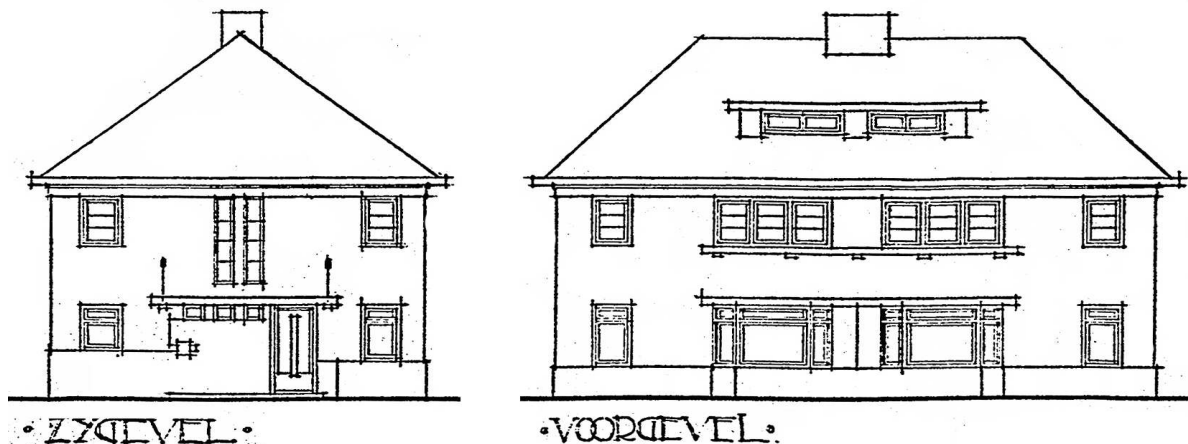
Boven: Het eerste en gedurende enige tijd de enige woning op de Paasberg. Bronbeeklaan 41, een vrijstaand huis. Genaamd "De Higte" Gebouwd in opdracht van mevr. v.d.∴:1oer en mevr. Joustra.

De bouwtekening, waarvan hier de fragmenten dateert van 15 november 1927.

De heer van Schooten, die toen nog geen winkel had op de Paasberg ging dagelijks uitsluitend voor deze klant met paard en wagen de Bronbeeklaan op om melk te bezorgen.

Onder: Het enige huis op de Paasberg wat gebouwd werd op "eigen grond".

Het betreft hier het dubbele woonhuis Bilderdijkstraat 2 i Bronbeeklaan 63. Opdrachtgever de heer J.C. Peters van de Nijenhof.

(Bouwtekeningen sterk verkleind)

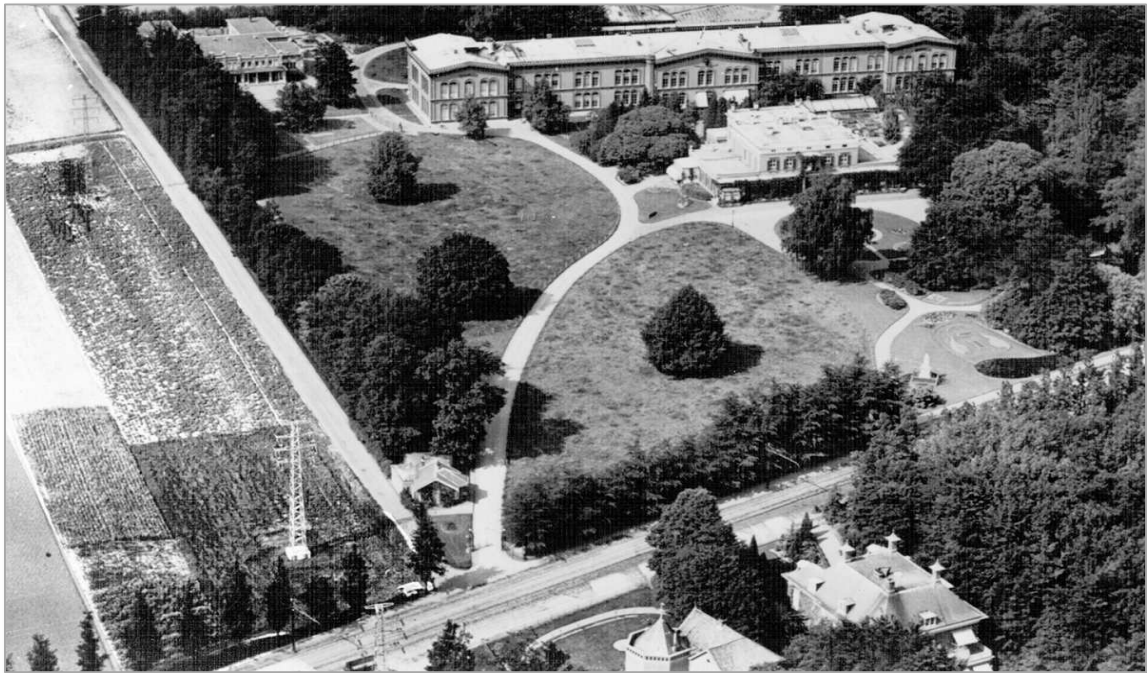
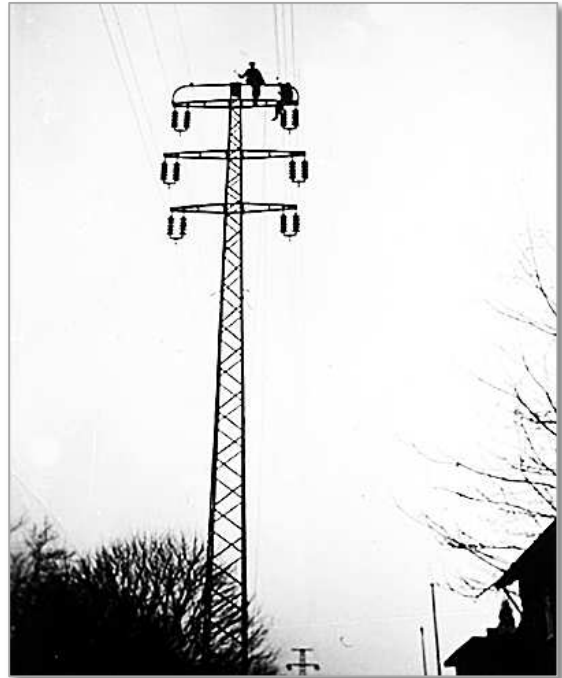
9. De groei van het woningbestand.

Telling van het aantal in de adresboeken geregistreerde huisnummers, dat wil niet zeggen, dat de genoemde aantallen woningen gerealiseerd en bewoond waren. De toekenning van huisnummers kan geschied zijn bij de planning of tijdens de bouw. In het adresboek van 1927 worden voor het eerst bewoonde woningen op de Paasberg vermeld, uit andere gegevens blijkt, dat er al wel eerder woningen gereed en bewoond waren. In vroegere adresboeken werden de straten echter niet genoemd.

	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Adama van Scheltemastraat	6	8	16	16	16	16	16	16	16
Alberdingk Thijmstraat	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Bilderdijkstraat	6	6	6	13	14	14	14	15	25
Brederostraat	6	6	6	9	21	23	23	23	23
Bronbeeklaan	10	21	29	33	33	53	53	53	53
Couperusstraat	11	15	23	23	23	23	23	23	23
Da Costastraat	2	2	2	4	4	4	4	21	21
De Genestetstraat	6	6	6	6	6	7	8	8	8
Frederik van Eedenstraat	=	=	=	=	=	=	=	34	34
Herman Gorterstraat	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Herman Heijermansstraat	=	=	=	=	=	=	38	48	48
Jac. van Looystraat	=	=	=	=	=	1	29	29	29
Jacq. Perkstraat	=	=	=	=	=	=	30	30	30
van Maerlantstraat	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Nicolaas Beetsstraat	=	23	23	23	23	23	23	23	23
P.C. Hooftstraat	6	6	6	6	19	19	19	19	19
Potgieterstraat	=	1	2	7	12	15	16	16	16
Roemer Visscherstraat	15	24	24	28	34	63	69	69	69
Tollensstraat	6	6	6	6	7	8	8	8	8
Vondellaan	6	51	65	79	93	93	93	93	93
Vosmaerstraat	6	14	18	18	18	18	18	18	18
Paasberglaan	=	=	=	=	=	4	4	4	4
Totalen per jaar. (cumulatief)	94	197	238	277	331	392	496	520	568

10. De hoogspanningsleiding.

Een markant beeld op de Bronbeeklaan. Komend vanaf Apeldoorn passeerde deze leiding Arnhem aan de oostelijke kant, boven de rivier alleen op de Paasberg een woonwijk doorsnijdend. In het Paasbergbos op ruwe betonnen voeten, op de Bronbeeklaan waren deze meest hogere fundamente bekleed met baksteen. Altijd hoorde je de wind daar doorheen suizen, in de tijden van de vogeltrek een goede rustplaats voor de trekvogels. In 1921 vroeg de PGEM toestemming aan "Arnhem" om die leiding aan te mogen leggen, men zou zorgvuldig de bestaande en komende bebouwing op de Geitenkamp en Schuttersberg ontwijken, evenals het park Bronbeek. (Op de Paasberg was toen nog geen bebouwing). De masten zouden 21 meter hoog worden, 6 stroom voerende kabels en 2 aardingskabels moeten dragen. Voor het tracé was een terreinbreedte van 31hm. benodigd. De gemeenteraad ging niet zonder meer akkoord, maar moest mede onder aandrang van de rijksoverheid toestemming verlenen. Enkele jaren geleden werd de leiding gesloopt. Avontuurlijk was het klimmen op de sokkels en in de masten, waarschijnlijk omdat dit verboden en gevaarlijk was.

Bronbeek, 1928

11. De boschbanken.

In het Paasbergbos stonden er twee, op de Bronbeeklaan nabij de vijver ook een. Zware van een doorgezaagde boomstam gemaakte banken, steunend op poten van meer dan armdikke takken. Solide bouwsels. Aan de oorsprong van deze banken is een aardig verhaaltje verbonden. De "Plaatselijke Vrouwenraad" vroeg in 1936 de gemeente om op bosrijke plaatsen en in de buitenwijken meer banken te plaatsen. Gemeente Werken vond de gedachte rustieke banken te kwetsbaar en te duur, mede uit oogpunt van onderhoud en reparatie en adviseerde niet tot plaatsing over te gaan. Toch kwamen er banken, 107 stuks van het hierboven omschreven type. In het kader van een werkobject voor jeugdige werkelozen besloot de raad een bedrag van f 1940,= beschikbaar te stellen voor de aanmaak hiervan. De banken dienden te bestaan uit doorgezaagde bielsen of bomen, onbeschilderd en weinig onderhoud vragend. Aan de rijksoverheid werd financiële ondersteuning gevraagd en verkregen voor dit project. Men noemde ze "boschbanken". In het bedrag van f 1940,= zat o.m. f 1200,= loon en f 540,= voor de aankoop van de bomen. Deze dienden gekocht te worden van het Gemeentelijk Grondbedrijf, zodoende stroomde die f 540,= weer in de gemeentekas terug. De onderhoudskosten werden geschat op f 1,= per jaar per bank, waarbij de eerste jaren het onderhoud achterwege kon blijven. Een koopje. De meeste banken hebben voor de prijs van ca. f 18,25 (excl. onderhoud) 30 of meer jaren op hun plaats gestaan... Er schijnt nog een tweede type boschbank gemaakt te zijn, met rug- en armleniging. Dat type stond echter niet op de Paasberg.

De dame op de bank kijkt in 1947 richting noord. De Witte-school is zichtbaar, evenals 'vaag' de vernielde woningen aan de Kloosterstraat.

De familie Kroes van de Bronbeeklaan 32 op dezelfde bank in 1937 in het Paasbergbos.

18 augustus 1940. De familie Feijten, Vondellaan 14

Samen genieten in het 'Paaschbergbosch' op de 'Boschbank' Links Leo, rechts Rob en tante Nel Feijten.

12. Radiodistributie.

Je moet denk ik wat ouder zijn dan 40, om nog echte herinneringen te hebben aan de radiodistributie. Een kolossale knop aan de muur met een ring voor de kanaalkeuze 1 t/m 4, onder die ring een wat

Radiodistributie aan de muur met bedieningsknop. Kerst fam. Feijten 1958.

kleinere draaiknop voor het volume. Het geluid kwam uit een luidspreker, zoals dat toen genoemd werd(!) grotendeels van triplex, aan de voorzijde "kunstig" uitgezaagd, meestal donker gebeitst. Er ging heel wat water door de Rijn voor deze voorziening in Arnhem tot stand kwam, een beetje vergelijkbaar met de situatie zoals die enkele jaren geleden speelde bij de realisering van de "kabel". Reeds in 1927 verzochten plaatselijke en andere ondernemers de gemeente om de concessie, er werden proeven genomen met behulp van Philips-ingenieurs en tijdelijke ontvangst antennes bij de elektrische centrale en bij de Agnietenstraat. Op deze laatste plaats zou later de centrale van het Gemeentelijk Radiobedrijf komen, gemeentelijk, want men ontdekte ondertussen dat een exploitatie best wel winstgevend zou kunnen zijn en wilde bovendien het leggen van kabels en spannen van lijnen om begrijpelijke redenen in eigen hand houden. Inmiddels werden de concessieaanvragers (ruim 20), aan het lijntje gehouden met de mededeling, dat men de beslissing opschortte tot er door het rijk meer duidelijkheid gegeven zou worden inzake het landelijk beleid. Ambtenaren gingen op informatie in 's Hertogenbosch waar een dergelijke voorziening reeds in bedrijf was. Midden 1929 werd besloten, dat de gemeente Arnhem zelf dit bedrijf zou gaan exploiteren. Via ondergrondse kabels en bovengronds, onder de dakgoten gespannen getwiste draden, was ook op de Paasberg aansluiting mogelijk, oudere bewoners herinneren zich die vier roodachtige draden nog wel. In 1930 werd gestart met een aantal van 2008 aansluitingen over de hele stad, in 1932 met een bestand van 5445 aansluitingen stapte men over op langs de gevel bevestigde loodkabel. Het aantal aansluitingen groeide en bedroeg in 1938 al 12708 met de opmerking dat hiervan slechts 7160 daadwerkelijk in gebruik waren. Het aantal buiten gebruik gestelde aansluitingen steeg met de jaren, waarschijnlijk mede doordat de radio's betaalbaarder werden. Om een indruk te geven de prijzen in 1940: Eerste aansluiting f 1,=, abonnement f 0,50 per week aan te gaan voor minimaal 6 maanden. In het laatste oorlogsjaar werd er veel vernield aan de centrale apparatuur en veel kabel en draad geroofd. Na de bevrijding kwam het net in handen van de PTT, en werd totaal voorzien van loodkabel. De houten luidsprekerkast werd vervangen door een metalen. Het systeem is later geheel verdwenen.

13. De sportvelden.

De sportvelden, zoals die nu nog bestaan in het Paasbergdal, werden in 1929 aangelegd. In 1928 besloot de raad gelden beschikbaar te stellen voor 2 speelvelden en 2 gymnastiek- gebouwtjes.

Deze beslissing werd beïnvloed door de per 1 januari 1936 van kracht wordende regel, dat er op alle openbare- en bijzondere scholen voor lager onderwijs per die datum het vak Lichamelijke Oefening verplicht werd. Men voorzag dat er binnen enkele jaren bij alle scholen velden en gymnastieklokalen gebouwd moesten worden en achtte dit een grote financiële last. Met deze opzet zouden 8 a 9 scholen gebruik kunnen maken van de velden en gebouwtjes,

ook werd beslist, dat deze voorziening niet uitsluitend ten dienste zou staan van het onderwijs, maar dat ook verenigingen van de complexen gebruik konden maken. De totale kosten werden geraamd op f 93.120,=. In 1950 werden de velden vergroot en de gebouwtjes uitgebreid en verbeterd, bovendien diende er toen nog oorlogsschade hersteld te worden. Dit kostte f 50.000,=. Later werd ook het terrein aan de P.C. Hoofdstraat bij het complex getrokken. Bij het gebouw aan de van Maerlantstraat was een speeltuin, toegankelijk voor leden, op de foto is een deel van het speeltuig zichtbaar. Een van de twee identieke gymnastiekgebouwtjes, deze staat aan de Vondellaan, opname vanaf het speelveld. (Er is inmiddels veel aan gewijzigd).

DE SPORTVELDEN

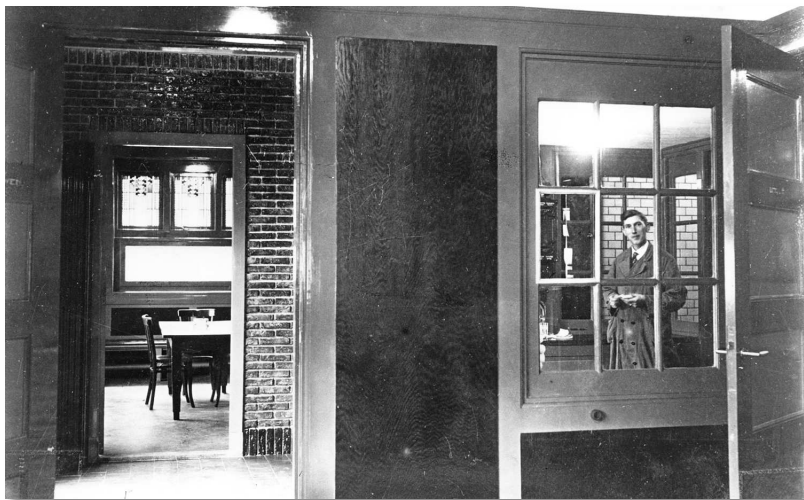
14. Het badhuis

Reeds medio de twintiger jaren werd er behoefte gevoeld aan een "Openbaren Badinrichting" in de nieuwe oostelijke stadswijken. Aanvankelijk werd er gedacht aan bouwen in de Druckerstraat (Geitenkamp), even was er ook nog het plan dit op het Marktplein te doen. De plannen werden opgehouden door de slechte exploitatie resultaten van andere gemeentelijke badinrichtingen in Arnhem. Onder aandrang van verschillende zijden kregen de plannen toch meer vorm. Er werd een stichting opgericht en mede door de groei van de wijk Paasberg koos men een centralere locatie, de Rosendaalseweg nabij de van Maerlantstraat. Het badhuis werd opengesteld per 23 november 1931, de bouwkosten bedroegen f 70.000,=

Op het volgende blad een tarievenlijst uit 1932, de prijzen bleven min of meer gehandhaafd tot 1952, toen stegen zij met 5 a 10 cent. Een dergelijke verhoging werd ook in 1957 doorgevoerd. Door voorzieningen in de woningen daalde de belangstelling voor het badhuis en werd het pand aangepast voor de huisvesting van een kleuterschool.

Op het volgende blad een tarievenlijst uit 1932, de prijzen bleven min of meer gehandhaafd tot 1952, toen stegen zij met 5 a 10 cent. Een dergelijke verhoging werd ook in 1957 doorgevoerd. Door voorzieningen in de woningen daalde de belangstelling voor het badhuis en werd het pand aangepast voor de huisvesting van een kleuterschool.

Alles is nog nieuw in 1931 kort na de opening.

SECRETARIS
4 JUN 1932

No 37 b0/1

STICHTING BADHUIS ARNHEM.

No. 160/40
Onderwerp:
Tarief.

Handwritten initials

Arnhem, 3 Juni 1932

Hiermede hebben wij de eer Uw College te berichten, dat ons Bestuur in zijne vergadering van 2 Juni j.l. heeft besloten, ingaande 1 Juli 1932 de tarieven voor het gebruik der baden als volgt vast te stellen:

Laag Tarief.

Maandag } Stortbad F.0.15
Dinsdag }
Woensdag } Kuipbad F.0.30
Donderdag Stortbad F.0.10, Kuipbad F.0.30.

Hoog Tarief.

Vrijdag } Stortbad F.0.20.
Zaterdag } Kuipbad F.0.40.

De tegenwoordige prijzen bedragen:

- a Voor een stortbad F.0.10.
- b " " kuipbad F.0.25.

Couponboekjes, inhoudende 10 coupons voor stortbaden, F. 2.80 per boekje.

BADHUIS „OOST ARNHEM“
ROSENDAALSCHWEG 758

Dienstregeling.

	UREN	TARIEF	
		STORTBAD	KUIPBAD
DINSDAG	2-6	f 0.15	f 0.25
WOENSDAG	2-6	.. 0.15	.. 0.25
DONDERDAG	2-8	.. 0.10	.. 0.25
VRIJDAG	2-10	.. 0.20	.. 0.30
"	6-10	.. 0.10	.. 0.30
ZATERDAG	10-12	.. 0.10	.. 0.30
"	2-7	.. 0.20	.. 0.30
"	7-10	.. 0.10	.. 0.30

KINDERBADEN voor 5 cent mee-aap doch zonder handdoek, voor kinderen beneden 12 jaar, op Dinsdag, Donderdag en Vrijdag van 4-6 uur, en op Woensdag en Zaterdag van 2-4 uur.

Twintig minuten voor het sluitingsuur worden geen kaarten meer verkocht.

Arnhem, Nov. 1937.

Voor het Bestuur,
De Secretaris,

Handwritten signature

Aan:
Heeren Burgemeester en Wethouders
der Gemeente Arnhem,
te ARNHEM.

15. De scholen.

"**DE WITTE SCHOOL**" Bronbeeklaan 93. Openbaar Lager Onderwijs. In gebruik genomen 1929.

Aantal leerlingen **1929** 267, **1940** 203, **1950** 272, **1960** 204.

Aantal lokalen 7.

Namen onderwijzenden tot 1960, voor zover bekend: Kusters, Bos, Klaaysen, de Haan, Reinders, Bloembergen, Bitter, Koster, Rijstenbil, Koopmans, de Bruin, Bussink.

JULIANASCHOOL. Alberdingk Thijmstraat 5 Christelijk Lager Onderwijs. (v.h. School met den Bijbel)

In gebruik genomen 1929. Daarvoor in tijdelijk gebouw. Gesticht 1928.

Aantal leerlingen **1929** 122, **1940** 168, **1950** 241, **1960** 194. Aantal lokalen 6. Vanaf 1934 ook kleuterschool met twee lokalen.

Aantal leerlingen kleuterschool onbekend tot 1960, toen 74. Namen onderwijzenden tot 1960, voor zover bekend: Dijkman, Kranendonk, van der Wal, van de Wal, Kruithof, v. Dijk, v.d. Vegt, v.d. Linden, Plantinga, Evers, Koops, Schultheis, Smit-Odinot, Dijkstra-Meijer, Gerritse, Boss- de Roos Stapel, Gerritsen-de Groot, Bik-Meima, v. Excel Dekker, Pieterse, Buddingh-v.d. Berg, Polak v. Loo, Poessenouw, Bleijenberg-Recourt, Dusseldorp-Kouwenberg, Dijkerman, Hamminga, Zarkema, de Boer, (Een aantal van deze was tijdelijk leerkracht) Kleuterschool o.a. de dames Gerritsen, Scholten-Meerdink.

MARIASCHOOL. Kloosterstraat 5, R.K, Lager Onderwijs, meisjesschool.

In gebruik genomen 1928.

Aantal leerlingen **1928** 212, **1940** 235, **1950** 237, **1960** 237.

Aantal lokalen 7.

Namen van, onderwijzenden tot 1960, voor zover bekend: Zr. van Ratingen, Mej. Absil.

FRATER ANDREASSCHOOL. Rozendaalseweg 704. R.K.Lager Onderwijs, jongensschool. (tot 1928 jongens en meisjes)

In gebruik genomen 1924.

Aantal leerlingen **1924** 76, **1940** 233, **1950** 211, **1960** 240. Namen van onderwijzenden tot 1960, voor zover bekend: Sluijters, Albersen, Stroeken, v. Groningen.

SANCTA MARIA. Kleuterschool. Kloosterstraat 1 (onderbouw Jozefkerk) In gebruik genomen 1925.

Aantal leerlingen niet bekend tot 1960, toen 136. Aantal lokalen 4.

De kleuterschool in de onderbouw van de Jozef

Meisjesschool. De Mariaschool.

Jongensschool. Frater Andreasschool.

De Witte School

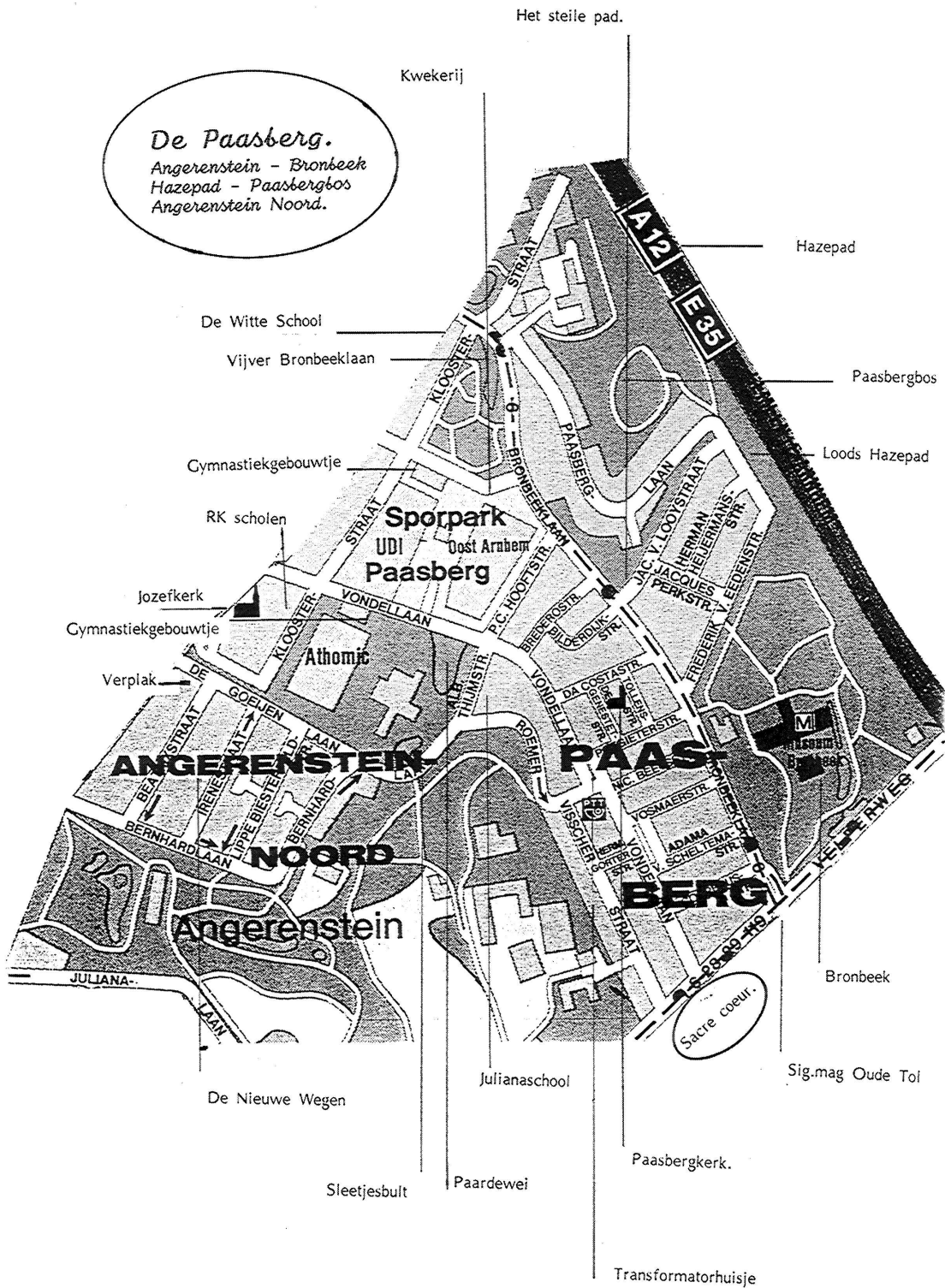
De heer Evers, "meester" op de Julianschool tussen een groep leerlingen tijdens een van de vele wandeltochten waaraan hij met steeds wisselende groepen leerlingen deelnam. (Deze opname is uit de jaren '60)

Julianaschool viert het halve eeuwfeest

Uit de Arnhemse Courant
21 augustus 1978.

De Paasberg.
 Angerenstein - Bronbeek
 Hazepad - Paasbergbos
 Angerenstein Noord.

16. De Paasberg.

Heel lang de meest oostelijke wijk van Arnhem geweest, grenzend aan Rozendaal en Velp, gelegen tussen enkele van de oude buitens waar Arnhem e.o. zo rijk mee bedeeld is. Bedoeld worden hier Angerenstein, Rennen Enk, Presikhaaf, Bronbeek, Daalhuizen en Rosendaal. Begrensd door de Kloosterstraat, Rijksweg A12, Velperweg en Roemer Visscherstraat. Gebouwd in de dertigerjaren. Het merendeel van de woningen werd gebouwd op in erfpacht uitgegeven grond. Veel, en mag ik het zo noemen "kleine eigenaren", zelfbewoners dus, een enkele bezat meerdere woningen die verhuurd werden. Renteniërs noemde men die eigenaren, niet alle eigenaren woonden in de wijk. De destijds bekende Arnhemse aannemer Fokkens voerde een groot deel van de bouwwerken uit, als grootste project daar bouwde hij de Paasbergkerk. Een deel van de woningen was in het bezit van "groot-eigenaren" en werd verhuurd. Woningen die voor die tijd "luxe" genoemd werden en een maandhuur op moesten brengen van f 27,= tot f 40,=. Een onbegrijpelijke prijs in 1994! Het complex Herman Heijermansstraat en omgeving werd opgezet door de Algemene Woning Bouwvereniging Arnhem. Voor deze 141 woningen was een bedrag van f 625.000,= begroot, d.w.z. f 4.432,= per woning. Dit plan ondervond vertraging, omdat Gedeputeerde Staten aanvankelijk niet akkoord ging met het door de gemeente Arnhem verleende krediet. Dit is dan ook de reden, dat deze straten eerst in 1934/35 bebouwd werden. Men noemde dit "betere arbeiderswoningen", de huur mocht het be-

drag van f 7,= per week niet te boven gaan. De woningen op de Bronbeeklaan, achter het plantsoen werden 1946(?) voor de prijs van f 7.500,= verkocht, inclusief garage, wel op erfpachtgrond. Ik heb wel eens horen zeggen dat de stichtingskosten van een gemiddelde woning op de Paasberg f 4.800,= bedroegen. Dit bedrag kan ik niet onderschrijven! Rond de wijk een bosrijke omgeving. Behalve de hierboven genoemde buitens, bezat de Paasberg een eigen(!?) bos, een makkelijke doorgang naar Daalhuizen en Rozendaal, te bereiken via De Del, later na

passage van "Het Hazepad". De Stenen Tafel binnen bereik en een uitloop naar de uiterwaarden van de IJssel, te bereiken na een wandeling door het park Presikhaaf, verder langs het Lange Water. Een volledig dorp eigenlijk, met veel voorzieningen op winkelgebied, een goede verbinding met de binnenstad, het spoorwegstation en het dorp Velp per tram, later bus en trolley. Een busverbinding met de Graafschap en de Achterhoek vergrootte de aantrekkelijkheid. Deze bussen vervoerden rijwielen en kinderwagens van passagiers op de grote imperiaal boven op het dak, de chauffeur klom via de achteraan de bus hangende ladder met deze bagage het dak op en zette de lading vast. Kaartjes werden verkocht en geknipt door conductrices. Een wijk met scholen en kerken er in, of minstens er omheen en zelfs een landelijk bekend museum "Bronbeek". Een voetbalveld op loopafstand. Sportvelden nog dichterbij. Een wijk ook, met gemengde bewoning, qua leeftijd, geloof, beroep en interesses. Een dorp schreef ik al eerder, het leek er wel op, maar leefde bij die tijd passend

toch op zekere afstand van elkaar. Toch ook met gebeurtenissen waarbij bijna iedereen kende iedereen, groette elkaar, iedereen meeleefde, voornamelijk bij geboortes, overlijden en verhuizingen.

17. Bewoners Paasberg.

De Paasberg werd vroeger een middenstandswijk genoemd met over het algemeen voor die tijd leuke ruime huizen. Bijna alle grond was erfpacht. Later (1975/80?) werd er door de gemeente gelegenheid geboden de erfpacht af te kopen. Er waren zowel huurhuizen als eigen woningen met een verscheidenheid aan bewoners. Wie waren die bewoners, wat deden ze? Ik moet me hier tot algemeenheden beperken, details zou te ver voeren, bovendien ontbreekt mij die kennis. Er woonden in die jaren veel mensen uit het onderwijs, lager, middelbaar en hoger, ruwweg tellend, passeer ik de twintig namen, waaronder ook die van schoolhoofden en directieleden. Ook een aantal gepensioneerden uit het onderwijs bevolkten de wijk. Onder de groep gepensioneerden o.m. ook koopvaardijofficieren, beroepsmilitairen, Enka-medewerkers en rustende ondernemers. Een enkele oud-Indiëganger. Onder de werkenden veel reizigers, zoals men de vertegenwoordigers noemde. Ik herinner mij namen als Verkade, Ütermölen, Amsterdamse Kininefabriek, Smit Nijmegen, Komeet Accu's, Wyers, Gruno Tabak en van Slooten Pepermint, Ambtenaren van gemeente, provincie en rijk, voor het merendeel bureau-ambtenaren. Medewerkers van banken en van bedrijven als Enka (nu Akzo-Nobel), PGEM (nu Nuon) en de Nederlandse Heidemaatschappij. Leidinggevendend uit bedrijven als V&D, van der Hart en C&A. Ook enkele eigenaren van (kleinere) bedrijven elders in de stad woonden in de wijk. Globaal zoals gezegd, alleen om een indruk te geven over de bewoning, niet om volledig te zijn, daarmee zou ik vergissingen kunnen maken die nergens toe dienen, daarom ook geen namen van personen. De Paasberg heeft enkele bekende Nederlanders gehuisvest, waarbij ik hoop niemand over te slaan: **Pierre Jansen**: Museumdirecteur en Tv-presentator. **Arnold Heertje**: Hoogleraar en destijds actief in de politiek. **Rinus l'Amie**: Keeper van Vitesse. Er schijnt ook nog een Paasberger in het Vreemdelingen Legioen gediend te hebben, ik weet geen naam, en misschien zou ik u die dan toch onthouden. Een andere Paasberger monsterde voor een reis op de walvisvaarder Willem Barentsz en was daarmee wellicht de enige Paasberger die Antarctica bezocht. Er werd nogal vreemd tegen deze reis aangekeken. Later bleek het een goede aanloop te zijn voor een mooie loopbaan in de cruisevaart, waar hij een hoge eindrang bereikte.

18. Oorlogsdreiging.

De gebeurtenissen in Duitsland, en o.a. Polen en Tsjecho-Slowakije wekten ook bij onze regering onrust. Daarom werd in 1939 besloten tot algemene mobilisatie en werden er maatregelen getroffen om de bevolking zo nodig te waarschuwen en bescherming te bieden. De gemeente Arnhem besloot in 1939 opdracht te geven tot het plaatsen van 20 alarm- sirenes. Een daarvan werd geplaatst op de Paasberg, centraal, op het pand Vondellaan 40, bewoond door kapper De Haan. Het was de bedoeling, dat alle sirenes vanuit een centrale post bediend zouden worden, technische problemen vertraagden deze opzet. Men vond een noodoplossing door middels het brandweer-weksysteem mensen te waarschuwen, die dan ter plaatse de sirenes moesten inschakelen. Of dit daadwerkelijk ooit nodig was is niet bekend. In ieder geval is wel zeker, dat de centrale bediening later wel werkte, kapper de Haan schrok zich rot wanneer dat ding op zijn dak ging loeien. Verder werden er in en rond de binnenstad schuilgelegenheden aangelegd. Dit was voor enkele Paasbergbewoners aanleiding een petitie in te dienen bij B&W om in de wijk een schuilloopgraaf te maken op het terrein bij de P.C. Hoofdstraat of aan de Bronbeeklaan. Een verzoek wat afgewezen werd, o.m. op grond van kosten en de gemiddelde grote loopafstand voor de bewoners. Bovendien zo verklaarden B&W was de aanleg in het centrum bedoeld voor passanten. De petitie werd getekend door 328 bewoners en

is bewaard gebleven, daarom hierbij een weergave van al die handtekeningen. Bij het doornemen van de handtekeningen valt op, dat er veel getekend werd met: Mevr. of met een dubbele naam. Een oorzaak zou kunnen zijn, dat de echtgenoot net als zovelen per 29 augustus van dat jaar opgeroepen was voor de landsverdediging. Luchtbescherming. Een organisatie die op moest treden bij bombardementen. De goedwillende medewerkers kregen weinig training en slecht materiaal, maar het was in ieder geval iets. Ook op de Paasberg waren enkele blokploegen zoals dat heette. Van deze activiteiten is mij te weinig bekend om er dieper op in te gaan. Wel bleek er nog wat documentatie in mijn bezit, deze geef ik hierna weer. Opvallend is in ieder geval, dat er voor een mededeling gestencild werd op de achterzijde van een formulier in gebruik bij de politie. Schaarste, of wellicht zuinigheid zullen hier debet aan zijn. Uit overlevering heb ik begrepen, dat de blokploegen op de Paasberg om meerdere redenen achteraf blij waren nimmer in actie gekomen te zijn.

Hoek Vondellaan - Velperweg, ca. 1939

[Handwritten signatures and notes in the top left corner, including names like J. H. van der Meer, J. J. van der Meer, and others.]

[Handwritten signatures and notes in the middle left corner, including names like J. J. van der Meer, J. J. van der Meer, and others.]

SECRETARIE ARNHEM
INGEKOMEN
7-SEP 1939

N. 5223/1.

Arnhem, 4 September 1939

Aan Burgemeester en Wethouders
der Gemeente **A r n h e m**.

Mijne Heeren,
Ondergeteekende allen bewoners van de
Stadswijk "de PAASCHBERG" verzoeken Uw College aan-
dacht te willen schenken aan de veiligheid van hen
en hunne gezinnen bij een eventueele luchtaanval.
Uw maatregelen in het centrum onzer stad, geven ons
daarvoor aanleiding en vele onzer zien de mogelijk-
heid tot het inrichten van een schuilkelder in het
z.g dal langs de P.C.Hoofdstraat en/of het breede
pad aan de rechterzijde der Bronbeeklaan.
Zij zeggen U gaarne de volle medewerking toe om zoo
spoedig mogelijk deze veilige schuilplaats in te richten.
Met belangstelling zien wij Uw antwoord of voorstel
tegenoet aan het adres van:

G. J. Hulscher
Potgieterstraat 1
[Handwritten signature]

328 Ladderkruisingen

[Handwritten signatures and notes in the bottom left corner, including names like J. J. van der Meer, J. J. van der Meer, and others.]

[Handwritten signatures and notes in the bottom middle-left corner, including names like J. J. van der Meer, J. J. van der Meer, and others.]

[Handwritten signatures and notes in the bottom middle-right corner, including names like J. J. van der Meer, J. J. van der Meer, and others.]

[Handwritten signatures and notes in the bottom right corner, including names like J. J. van der Meer, J. J. van der Meer, and others.]

MODEL I.

Vordering tot opkomst bij
bominslag.

VORDERING

krachtens artikel 8 der Luchtbeschermingsverordening (No. 13/1942).

De Burgemeester, Plaatselijk Luchtbeschermingsleider van de gemeente Arnhem.....;

Gelet op artikel 8 der Luchtbeschermingsverordening (No. 13/1942);

Vordert van (a) Pogge, Reindert, Baltus.....

geboren te (b) Amsterdam....., den (c) 16 Juni 1906.....

wonende in deze gemeente (d) Vondellaan 52a.....

om zich als (e) lid v. d. blokploeg oogenblikkelijk na bominslag in het blok, waarin hij, ont, of in de onmiddellijke omgeving daarvan, te begeven naar de hem bekende verzamelplaats, teneinde hulp te verlenen en diensten te verrichten overeenkomstig de hem verstrekte instructie of ter plaatse alsnog te verstrekken opdrachten:

Arnhem....., den 19 Juli..... 19 43.

De Burgemeester, Plaatselijk Luchtbeschermingsleider,

Zwijgplicht.

Ingevolge artikel 12 der Luchtbeschermingsverordening hebben de luchtbeschermingsdienst-
plichtigen, ook na beëindiging van den luchtbeschermingsdienst, zwijgplicht ten aanzien van de
hun bij de vervulling van den luchtbeschermingsdienst toevertrouwde of anderszins bekend
geworden aangelegenheden, welke bekendwording de belangen der Duitsche Weermacht in gevaar
zou kunnen brengen of de rechtmatige belangen der betreffende personen zou kunnen schaden,
dan wel welke geheimhouding uitdrukkelijk is voorgeschreven.

Strafbepalingen.

Het niet voldoen aan deze vordering, alsmede het niet-nakomen van den zwijgplicht, is
strafbaar gesteld in artikel 15 der Verordening, waarvan de tekst als volgt luidt:

Artikel 15.

1. Hij die opzettelijk of door schuld in strijd handelt met een op grond van artikel 8 gegeven
voorschrift van een bevoegde Duitsche of Nederlandsche instantie of met een instructie
van een Duitsche militaire instantie in den zin van artikel 2, dan wel met een voorschrift
der artikelen 5 of 12, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste zes maanden en met
een geldboete van ten hoogste duizend gulden of met een dezer straffen.
2. In ernstige gevallen kan een gevangenisstraf van ten hoogste 8 jaren en een geldboete van
onbepaalde hoogte of een dezer straffen worden opgelegd.
3. Indien door het feit opzettelijk menschen of waardevolle goederen in gevaar zijn gebracht,
kan de doodstraf, dan wel levenslange tuchthuisstraf of tijdelijke van ten minste één jaar,
doch van ten hoogste vijftien jaren, worden opgelegd.

- (a) Naam en voornamen.
- (b) Geboorteplaats.
- (c) Geboortedatum.
- (d) Straat- en huisnummer.
- (e) Lid van de blokploeg; blokhoofd.

13613

VUGA

K 1227

De Luchtbescherming.

Verplichte deelneming, na aanwijzing door De Burgemeester, Plaatselijk Luchtbeschermingsleider,
zie de VORDERING krachtens artikel 8. Het kostte ook nog f 1,- per jaar. Ook papier was in die
tijd schaars, de ledenlijst werd verstrekt op de achterzijde van e.o.a. gestencild politie-formulier.
De verstrekte "uitrusting" bestond uit een helm, van het franse leger uit de Eerste Wereldoorlog,
een armband als herkenningsteken en gereedschap. Zo kreeg mijn vader het beheer over een
spanzaag, die ons overigens goed van pas kwam bij het zagen van kachelhout.
De "Blokploeg" is nimmer daadwerkelijk actief geweest, de zaag wel, ook nog na de oorlog!

LEDENLIJST VAN BLOKPLOEG 52b - VAK I - WIJK 9 te ARNHEM.

G.J.Kerkhof	Brederostraat 2a	Blokhoofd.
J.J.Albersen	da Costastraat 14	plv. "
F.W.van Wolven	da Costastraat 26	plv. "
A.F.Bolwerk	Brederostraat 15	lid.
B.van Deel	Bilderdijkstraat 2I	lid.
F.M.E.Elemans	Vondellaan 58	lid. (Ordonnans)
M.J.de Haan	Vondellaan 50	lid.
J.H.Kars Jr	da Costastraat 6	lid.
E.B.M.Kaspers	Brederostraat 2a	lid.
G. Mulder	de Genestetstraat 7	lid.
R.B.Pogge	Vondellaan 52a	lid.
J.W.Straus	da Costastraat 3	lid.
Th.Vrijhoef	Vondellaan 95	lid.
H.O.A.Wandschneider	P.C.Hoofdstraat 6	lid.

BIJZONDERE INSTRUCTIE:

Het verzamelpunt voor deze blokploeg is: BREDEROSTRAAT hoek BILDERDIJKSTRAAT,
randweerpost is: Schaapsdriфт met telefoon in veldwachterswoning post
Schaapsdriфт 28 telefoon 23337.

Evacuatieposten zijn: Missiehuis, Velperweg 96 en Buurthuis, Kloosterstraat
resp. telefoon 24351 en 22667. Geestelijke bijstand te verleen door
voor Roomsch-katholieken tot de pastorie St. Joseph Rosend, weg 698.

Voor de protestanten tot een der volgende predikanten:

Ds J.Gerritsen Jr ErnstCasimirlaan 6 telefoon 21875

vervolg Z.O.Z.

Iets meer over de leden van deze blokploeg:

C.J.Kerkhof	Ass. Rijksbelastingen
J.J.Albersen (m/z Albersen.)	Onderwijzer Fr. Andreasschool.
F.W.van Wolven	Gas- en Waterfitter, Electricien, Ondernemer.
A.F.Bolwerk	Bedrijfsleider.
B.van Deel	Ass. Belastingen.
F.M.E.Elemans	Werkzaam bij o.m. J.P.Wyers en V&D.
M.J.de Haan	Onderwijzer "De Witte School"
J.H.Kars Jr.	Conducteur Gemeentelijk Trambedrijf.
E.B.M.Kaspers	Behanger/stoffeerder. Ondernemer. m/z Brederostr.17
G.Mulder	Werkzaam Verz. Mij. Vesta.
R.B.Pogge	Werkzaam J.P.Wyers
J.W.Straus	Woningopzichter.
Th. Vrijhoef	Gymnastiekleraar.
H.O.A.Wandschneider	Reclame tekenaar.

DOORGEZONDEN aan den Heer Inspecteur D.B. te ARNHEM, den 1937	Vervolg: Ds H.van Andel, Prumelaan 32 telefoon 22059 Ds J.H.Groenewegen ErnstCasimirlaan I- 26939 Ds J.F.Hayet Prumelaan 39 voor Fransch spreken slachtoffers.
	Naam en Adres AITESSIE

Kabelwacht, Potjeswacht.

De illegaliteit, die op alle manieren de bezetter dwars zat, voerde ook akties uit op kabelverbindingen, bovengronds en ondergronds werden vernielingen aangericht.

De toenmalige overheid, dacht twee vliegen in een klap te slaan. Bewaking door, en verantwoordelijkheden stellen aan, onschuldige burgers, zou vernielingen voorkomen. Men verwachtte, dat de inzet van burgers de illegaliteit van akties zou weerhouden.

"Kabelwacht" is begrijpelijk, "Potjeswacht" behoeft misschien enige toelichting. De bovengrondse kabels, aan palen bevestigd, middels porceleinen isolatoren, de "potjes"

De oproep, oftewel lastgeving, werd aan de achterzijde voorzien van een machtiging, om zich tijdens de nachtelijke uren "op den openbaren weg" te bevinden. Maar, wel langs "den kortsten weg" naar objekt of naar huis!

De Burgemeester van Arnhem;

Handelende ter uitvoering van den last, hem door de Duitse autoriteiten ingevolge de verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende het opleggen van prestaties (Verordening no. 7/1941) verstrekt op grond van een in deze gemeente gepleegde sabotage-handeling;

Draagt U op om op den 2 Mei '41 te 5.45 uur ^{voor} middag aanwezig te zijn **aan den Apeldoornschen weg hoek Hoolaan, k.m.-paal 6.4** en gedurende 4 uren bewakingsdiensten te verrichten bij kabels van de Duitse Weermacht, waarbij de ter plaatse door de Politie te verstrekken nadere aanwijzingen stipt moeten worden opgevolgd.

Iedere bewaker is persoonlijk verantwoordelijk voor het hem ter bewaking opgedragen gedeelte.

Niet-voldoen aan deze lastgeving wordt gestraft.

De Burgemeester voornoemd,
BLOEMERS.

Opgeroepene is op grond van deze lastgeving gerechtigd zich tusschen twaalf en vier uur des nachts op den openbaren weg te bevinden, teneinde zich langs den kortsten weg te begeven, hetzij naar bovengenoemden plaats, hetzij naar zijn huis.

GEMEENTELIJKE
LUCHTBESCHERMINGSDIENST.
ARNHEM.

Arnhem, 19 Juli 1943.

No 844.
ONDERWERP: blokhoofd.

Aan de blokleden van blok 52b.

In plaats van den Heer J.W.Straus, die wegens gezondheidsredenen ontheffing uit zijn functie heeft gevraagd is de Heer G.H.Kerkhof Brederodestraat 2a benoemd tot blokhoofd van blok 52b. Het verzamelpunt voor de blokploeg is thans Brederodestraat hoek Bilderdijkstraat.

Het Hoofd van den Luchtbeschermingsdienst,

Ouvangen van

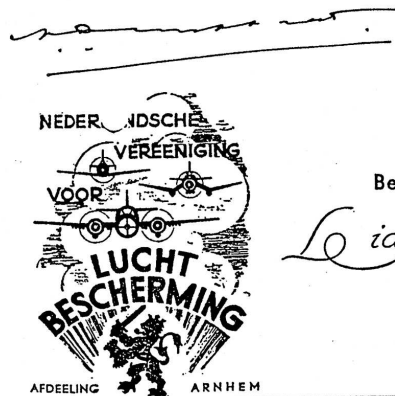
den Heer R.B. Pogge

Vondellaan 52 a

de contributie als lid voor het jaar 1943.

De Penningmeester:

f 1.---
Verhoogd met f 0.10 in cassokos.en.

Bewijs van

Lidmaatschap

19. Woningen op de Paasberg.

U mag niet verwachten, dat de schrijver alle woningen op de Paasberg kent, daarom een globale beschrijving van de typen woningen en later doorgevoerde veranderingen die ik mij herinner. In grote lijnen waren de woningen vergelijkbaar, uitgezonderd een aantal huizen rond de Jacq. Perkstraat. Een groot onderscheid is te maken tussen hoekhuizen en tussenwoningen. De hoekwoningen van twee onder een kap of van een rijtje bezaten meestal een z. g. zijkamer(tje) en hadden vaak de ingang opzij van het huis. Standaard indeling: Tochtal, gang, kamer en suite met schuifdeuren, zijkamer en keuken. Boven meestal te bereiken via een kwartslag draaiende trap, een overloop waaraan twee grote slaapkamers en twee kleine, waarvan een soms in gebruik als badkamer. De WC vaak alleen beneden. Over het hele huis een zolder, soms met een kamer met of zonder dakkapel. Vrijwel alle woningen beschikken over een kelder. Tussenwoningen. Gang, verder als boven, zonder de eerder genoemde zijkamer. De inhoud van deze woningen is kleiner dan die van de hoekhuizen. De woningen rond de Jacq. Perkstraat, waren naar mijn gevoel kleiner van inhoud, sommige voorzien van stalen kozijnen. De indeling van die huizen ken ik niet. Meestal voor en achter, soms opzij een tuin(tje), een enkele keer voorzien van vrijstaande garage, achter een groot deel van de woningen een stenen schuurtje, vaak waren de tussenwoningen en schuurtjes te bereiken via een achterpad. Bij sommige woningen zonder schuurtje was wel een bijkeuken. Vaak moesten fietsen dan door het huis daar naar toe. De vloeren waren van houten delen op balken, met daaronder een kruipruimte, in de oorlog verwoeste woningen werden bij herbouw doorgaans voorzien van een vrijdragende betonnen vloer, gestort op een soort gritstenen blokken. De plafonds over het algemeen stucwerk op riet of op steengaas. Na de oorlog leverde reparatie hiervan veel problemen op, het gebruikte riet was te vers en gerepareerde plaatsen bleven zichtbaar. De woningen aan de oostelijke zijde van de Bronbeeklaan en aan de Velperweg waren over het algemeen groter en beschikten over meer tuinoppervlak, hier waren ook meer garages. Boven de deuren van de garages een tekst. "Het is verboden, deze ruimte te betreden met een brandende pijp, sigaar of sigaret" Een aantal huizen was voorzien van een erker, met soms een gemetselde bloembak er naast, bakken die je ook wel aantrof bij hoekhuizen, maar dan naast de voordeur. vaak waren de woningen aan de achterzijde voorzien van dubbele, openslaande tuindeuren. Het enige grote glasoppervlak was eigenlijk het raam van de woonkamer, veel openslaande ramen en deuren waren voorzien van 4 of 6 kleine ruitjes. De watermeter van een aantal woningen bevond zich in een put in de tuin, dit leverde bij vorst vaak grote problemen op. Verwarming geschiedde d.m.v. kachels of haarden, gestookt werd antraciet, eierkolen, cokes, briketten en soms bruinkool. Een enkele woning beschikte over centrale verwarming, op cokes gestookt.

Het transformatorhuisje.

Centraal punt in de wijk. Afspreekplaats, ontmoetingspunt. Tussen de deur en het rooster, stond vanaf de herfst tot in het voorjaar de kist waar strooizand in opgeslagen was om bij gladheid te gebruiken. Vele jaren hebben de brievenbus en de postzegel automaten boven het rooster een plaats gehad.

Bron foto's onder Piet Veeren.

Bronbeeklaan 2004

Enkele jaren na de oorlog, naar mijn gevoel zo vanaf 1948 werden sommige huizen verbouwd, er kwamen meer echte badkamers, douchecellen. De kamer en suite werd uitgebroken tot een zogenaemde Engelse kamer; i.p.v. twee stookpunten voor de kachels werd er een gemaakt, soms een open haard. Keukens werden vergroot door er achter een stukje(je) aan te bouwen. Vensters werden vergroot, vaak verdween ook de vakverdeling in de ramen en tuindeuren om plaats te maken voor een grote ruit. Nog iets over de interne bouw. Ook weer een globaal verhaal omdat de woningen natuurlijk niet allen gelijk waren, verschillen in uitvoering intern dus zeer wel mogelijk. De keukens. Voor zover de keukens uitgebouwd waren, bevond zich de waterleiding en de afvoer vaak langs de buitenmuur, in de winter gaf dat veelal bevroren leidingen en afvoer. De lozing van het keukenwater geschiedde vaak via een zinkputje met verbinding op een riool. Bij hoge temperaturen stonken die putjes, een voordeel was, dat door die putjes verstoppingen niet zoveel voorkwamen. In geval dat toch gebeurde was het euvel snel te verhelpen. Vaak ook in de keuken een soort schouw met schoorsteenverbinding, opdat er ook een kolenfornuis geplaatst kon worden. Terrazzo aanrechtbladen met geïntegreerde gootsteen en loden leidingen. Sommige wastafels loosden op de regenpijp, wat ook in de winter weer bevroeringen veroorzaakte. De schoorsteenmantels, veelal in een hoek geplaatst, waren vaak met marmer beplaat, een of meerkleurig uitgevoerd. Gangen en keukens vond je veel met terrazzovloeren, midden wit, randen en plinten veelal zwart. Soms ook betegelde vloeren in verschillende kleuren. Nog wat andere details. De huizen waren gedekt met pannen, meestal blauw een enkele rood. Ten oosten van de Bronbeeklaan waren alle huizen van rode pannen voorzien. Tuinhekken, een enkele van hout of steen, meestal echter waren deze af scheidingen gemaakt van buizen bespannen met harmonicagaas, de staande buizen vaak gesierd met een knop. Het aantal hardhouten voordeuren was in de minderheid, de meeste deuren waren geschilderd, vaak ook voorzien van een deurraampje en altijd een brievenbus, meestal van messing. De huisnummers werden d.m.v. zwart op wit geëmailleerde bordjes vermeld, in een standaard cijfer. En eigenlijk wel op ieder huis zat een naambordje.

Brederostraat 2004

20. Woningprijzen.

Het bekende makelaarskantoor van Elten, die ook bemiddelde tussen de familie van Pallandt en de Gemeente Arnhem over de verkoop van de gronden waarop later De Paasberg gebouwd zou worden, gaf regelmatig een "woning-gids" uit.

Zo'n uitgave, in dit geval september 1937, bleek nog in bezit van de heer Herman Jongedijk (zie ook Handelsactiviteiten)

In deze gids worden de beschikbare koop- en huurwoningen per die maand vermeld.

Een goed dokument om een indruk te geven over de prijzen van de woningen op De Paasberg.

Met nadruk is hier het woord indruk gebruikt, want om concurrentie redenen en om te voorkomen dat verkoop of verhuur buiten de makelaar om zou gaan, werden alleen straatnamen en prijzen genoemd.

Uit deze gegevens is dus niet op te maken, of het een hoekwoning, resp. tussenwoning betreft en hoe groot de tuinen zijn.

Dit verklaart wellicht de grote onderlinge prijsverschillen voor woningen in dezelfde straat.

Wel dient bij de beoordeling rekening gehouden te worden met het feit, dat het hier allemaal erfpachtgrond betrof.

ENKELE VOORBEELDEN VAN HUURPRIJZEN:

Bronbeeklaan f 50,= / f 54,=
Brederostraat f 32,50
Da Costastraat f 40,=
Jacq. Perkstraat f 30,=
Jac. van Looystraat f 45,=

Nicolaas Beetsstraat f 33,=
P.C.Hoofdstraat f 42,=
Potgierterstraat f 35,=
Vondellaan f 32,50 / f 38,=
Vosmaerstraat f 35,=

Ook bij de hierna volgende voorbeelden van (vraag)prijzen van koopwoningen dient rekening gehouden te worden met het feit, dat niet meer te bepalen is welke woningen het hier betreft.

Bronbeeklaan f 4600,= / f 8500,=
Couperusstraat f 6500,= / f 10.000,=
P.C.Hoofdstraat f 4700,=
Vondellaan f 6000,= / f 7500,=

Bilderdijkstraat f 6000,= / f 7000,=
Potgierterstraat f 5000,= / f 5500,=
Nicolaas Beetsstraat f 6200,=
Vosmaerstraat f 4000,= / f 6000,=

Voor drie woonhuizen in een koop Nicolaas Beetsstraat werd f 17.500,= gevraagd, een winkelhuis met woning aldaar diende f 11.000,= op te brengen.

21. Hoe was het leven vroeger op de Paasberg.

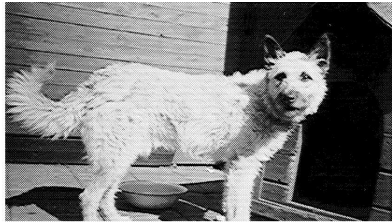
Met vroeger bedoel ik de periode 1940 tot ca. 1957, het zijn herinneringen, er zijn geen aantekeningen, dus kan er hier of daar best een onjuistheid inzitten.

De buurt werd "middenstandswijk" genoemd.

Bureau-ambtenaren, kantoorpersoneel, vertegenwoordigers, onderwijzenden en gepensioneerden. Verder een enkeling die een bedrijf voerde in de binnenstad en medewerkers van grootwinkelbedrijven, Heidemij en Enka, (nu Akzo-Nobel). Er was een groot winkelbestand, een verhaal apart, waarvoor ik verwijs naar het hoofdstuk "Handelsactiviteiten". Er gebeurden eigenlijk zoveel dingen, die voor mij als 5 tot 20 jarige interessant waren, dat ik niet precies weet waar te beginnen, de interesses waren al naar gelang de leef tijd wisselend, het een maakte meer indruk dan het ander, waardoor het soms door elkaar lopen van de herinneringen niet te voorkomen is. Zo is het bij sommige zaken

voor mij moeilijk te bepalen of zij zich voordeden in of na de oorlog en, of bepaalde activiteiten na de oorlog ook nog plaatsvonden, of eerst dan aanvingen. De wijk werd goed onderhouden, dagelijks liep er een straatveger met kruiwagen, bezems en scheppen door de straten om de rommel op te ruimen, de putjes (trottoirkolken) werden met regelmaat geschept. Er verschenen mannen met een bespannen wagen, laag liggende ijzeren bak met deksel. Met langstelige schepnetten werden de putjes uitgeschept, het groffe restant ging in de ijzeren bak. (De drekbak). Bij sneeuw en gladheid strooide de straatveger zand op kruispunten en andere gevaarlijke plaatsen, bij dooi hield hij de afvoer naar de trottoirkolken sneeuw en ijsvrij. De voorraad strooizand werd opgeslagen in zware demontabele kisten welke iedere herfst geplaatst werden bij o.a. het transformatorhuisje en de Frederik van Eedenstraat, na de winter werden de kisten en het resterende zand weer opgehaald. Na zware sneeuwval verscheen er een ploeg mannen, die met handkracht de rijbanen vrij maakten en de sneeuw op bergen langs de goten schepten. De bewoners verzorgden hun tuinen over het algemeen goed en de gemeente verzorgde voorbeeldig de plantsoenen en gazons. De asfaltwegen werden geregeld van een nieuwe slijtlaag voorzien en eenmaal per jaar trok een groepje stratenmakers door de wijk om de verzakkingen in klinkerwegen en trottoirs te herstellen. De bomen werden jaarlijks gesnoeid. Aan het einde van de jaren veertig nam de frequentie van deze verzorging af, veel daarvan is inmiddels helemaal verdwenen. Tot 1944 hing de straatverlichting aan kabels midden boven de rijbanen. Later, na de oorlog kwamen hiervoor lantaarnpalen in de plaats. Het kan zijn, dat op de Bronbeeklaan en in de straten rond de Jacq. Perkstraat al wel lichtmasten stonden. Er was een wijkagent, Reinders (de Rooie) Hij woonde in de P.C. Hoofdstraat en deed zijn rondes per fiets of te voet, meestal vergezeld van zijn hond, een Laekense Herder. De heer Reinders is tijdens een wachtdienst elders plotseling overleden, (1943?) zijn echtgenote en de hond bleven nog lang een vertrouwde verschijning in de wijk. Na de oorlog kwam er een andere wijkagent, M. Lammers (Rinus) die voor hij bij de politie kwam, voor de Camiz melk ventte op de Paasberg. Als hij later in uniform langsfietste en je groette hem dan met: "Dag Melkboer", kon je op een ernstige reprimande rekenen. Er waren veel mensen in de wijk die eigenlijk voor iedereen bekend waren, Ik denk aan de welhaast legendarische Diacones Zr. Betsy, later opgevolgd door Zr. Adrie (Schoonheim). Zr. Vrijhoef (Vondellaan) deed het wijkverplegingswerk voor het Wit-Gele Kruis. Huisartsen, de meest bekenden in de wijk Dr. Broeker (v. Maerlantstraat) en Dr. Breebaart, die zijn eerste praktijk in de Brederostraat had en later vertrok naar de Zypendaalseweg. Tandartsen, eerst Dr. Wirix, later na de oorlog is daar Dr. de Swart bijgekomen. Inenting tegen besmettelijke ziekten gebeurden van gemeentewege op de scholen, net als het jaarlijkse onderzoek op TBC. Verder kwamen er op de scholen verpleegsters voor een algemene controle op gezondheid en ongedierte. Deze laatste taak bezorgden hen de naam "Luizemie". Bij deze vermeldingen sluit de naam van de heer Grisel goed aan, hij was de bode van het Ziekenfonds, toen nog "Mij Voorzorg" en haalde in de wijk de premies aan huis op. Nog even terug naar de wijkagent, zijn taak was vooral toezien en het handhaven van regels en wetten. Er waren er nog al wat waar hij streng op toe zag.

Voor 10 uur mocht er geen vers brood verkocht worden, ook al lag het in de winkel. Na 10 uur mochten er aan de openbare weg geen kleden of matten geklopt worden. De melkbezorger moest de melk tappen uit de bussen, scheppen was streng verboden. Er werd op toegezien, dat winkeliers en venters uitsluitend werkten met geijkte maten en gewichten, de venters werden op vergunningen gecontroleerd, de winkelsluiting nauw-lettend in het oog gehouden. Lopen in de plantsoenen was verboden, net als voetballen op straat en in de winter het maken van glijbanen op de openbare weg. Op dit alles werd streng gelet, als je als kind een overtreding maakte stond de wijkagent bij vader of moeder op de stoep, hij kende je van naam en wist waar iedereen woonde. Verkeerd bezorgde brieven kwamen eigenlijk niet voor, er liep een vaste postbode door de wijk, wanneer je hem je naam noemde wist hij meestal uit zijn hoofd straat en huisnummer te noemen. Telefoneren gebeurde in de cel die onderaan de Vondellaan stond hoek Velperweg, of in de cel in het postagentschap van de dames van Haaren in de Nic. Beetsstraat. Later kwam er een cel op de Vondellaan bij het transformatorhuisje. Ook de brievenbus die bij het postagentschap stond werd naar het transformatorhuisje verplaatst, waar later twee postzegelautomaten bijgehangen werden, 2 en 10 cents zegels. Je gooide de munt(jes) er in draaide aan een slingertje en kreeg je zegel. Ze waren vaak defect, soms gaven ze naast de zegel ook het muntje weer terug. Er waren veel vaste gebeurtenissen, bijvoorbeeld de kerkgang. Zondags hielden de klokken van de Paasbergkerk en die van de Jozefkerk een wedstrijd in het oproepen van de gelovigen. Mensen kwamen hun huizen uit en "wandelden in hun geloofsrichting". Vanuit Sacre Coeur (op de plaats waar nu Regina Pacis is gevestigd), toen een internaat voor meisjes kwamen de leerlingen keurig in de rij, begeleid door nonnen om naar de Jozefkerk te gaan. Koster van Dijk zette de deuren van de Paasbergkerk open, Willem Botter begon het orgel te bespelen, de kerkgangers gingen naar binnen. Na afloop van de dienst, namen de dominee, eerst Ds. Gerritsen, later Ds. Vos en de kerkeraadsliden (o.a. De heer Bloemheuvel Sr) afscheid van de bezoekers. De boodschappen werden veelal in de wijk gedaan, met regelmaat passeerde de ambulante handel, zoals de visman die op vrijdag zijn vaste verkoopplaatsen in de wijk had. Per tram kon je naar de binnenstad, tot september 1944, er waren drie mogelijkheden: Halte Vondellaan, lijn 1, Velp-Oosterbeek, Halte Jozefkerk, lijn 4, Geitenkamp- Station, Halte Bronbeeklaan, lijn 2, Bronbeeklaan-Oranjestraat. Deze laatste lijn reed langs het hek van Bronbeek tot ongeveer de Adema van Scheltemastraat. De trambestuurder wisselde van voor naar achter, de conducteur zette de leuning van de banken andersom en de tram was gereed voor de terugweg. Tarief 1 dubbeltje. Na de oorlog is de tram niet teruggekomen. Toch was er vrij snel weer openbaar vervoer, zij het met noodbussen, legervrachtwagens, zeildoeken kappen, houten banken. Achteraan deze bus was een buiten hangende trap gemonteerd, om het instappen te vergemakkelijken. De conducteur had een zitplaats rechts naast de trap. Later verschenen er wagens die al meer aan een bus deden denken, weliswaar omgebouwde legertrucks, maar wel voorzien van banken en ramen, de opbouw was van hout. De echte bussen kwamen daarna, als voorloper van de trolley. De Saksen Weimar kazerne vlak in de buurt herbergde een opleiding voor dienstplichtigen die naar het toenmalig Ned. Indië gingen. Regelmatig marcheerden pelotons over de Paasberg, oefenden in het Paasbergbos, bij het Hazepad en richting Rozendaal. Vaak waren officieren ingekwartierd bij bewoners van de Paasberg. Op de foto de Vondellaan in vroeger tijden. De fotograaf stond op de hoek van de Adama van Scheltema-straat en had van daaruit vrij zicht op het blok waarin o.a. de winkel van v. Schooten. Het huis links is Herman Gorterstraat. 2 Verder is de laan aan de linkerkant pas weer bebouwd vanaf nr.57, rechts, het dwars- staande pannendak is nr.32. Op de achtergrond de winkelpanden van de kapper, de bakker en de slager. Het geeft tevens een beeld hoe de straatverlichting toen uitgevoerd was.

Het soort hond waarmee wijkagent Reinders bijna dagelijks in de wijk gesignaleerd werd. De Laekense Herder.

Rinus Lammers een wijkagent uit de naoorlogse jaren. Ook bekend onder zijn bijnamen: "De Melkboer" of "De Gummikikker". Op de foto is duidelijk te zien, dat hij van zijn pensioen genoot.

Een "putje", officiële naam: Trottoirkoek. Menig balletje en vele kniekers verdwenen tussen de spijltjes

Putrand met deksel. Kostte in 1926 bij de aanleg van de riolering f 18,= per stuk.

De jeugd van tegenwoordig.

Een onuitroeibare uitdrukking. Onze grootouders en ouders gebruikten hem en wij ongetwijfeld ook. Ook de heer J. de Goeijen, destijds eigenaar van het landgoed Angerenstein kende zijn problemen met de jeugd en uitte zich in een brief aan het gemeentebestuur. In de zomer van 1930 legde hij zijn problemen uit en vroeg om maatregelen. Het is een uitvoerige brief, die om twee redenen integraal weergegeven wordt. In de eerste plaats zal het afdammen van de beek, het stekeltjes vangen en het

schaatsen veel oud-Paasbergers aanspreken. De meesten onder hen zullen het park Angerenstein kennen als openbaar bezit, het werd destijds door de gemeente aangekocht, maar het klimmen over de hekken en het gappen van appels en noten ging gewoon door in het landgoed Rennenenk. Nog een tweede reden deze brief af te drukken. Het taalgebruik uit die tijd. Op onderstaande prent het huis Angerenstein 1850 en daaronder 1994.

BILAGE, teekening

DE GOEIJEN

ARNHEM 25 Juli 1900

aan Edelachtbare Heeren
Burgemeester en Wethouders van
Arnhem

N° 1160/3.

Edelachtbare Heeren

Van den Heer Directeur v. gemeente werken ontvingen wij inlijgend schrijven, naar aanleiding van ons verzoek om de beek die door het Paasberg dal loopt, te willen voeren door een riool. Uit dit schrijven bemerkten wij dat er een vergifening heeft plaats gevonden omtrent het esentiaale punt, te weten het metoef voor ons verzoek.

Het is namelijk niet alleen of in hoofdzak verontreiniging van het water dat om aanleiding gaf het (waarschijnlijk abusievelijk indirecte) verzoek aan te richten. Het verontreinigde water toek, laat in zijn natuurlijken loop over Angerenstein, daar zijn suilt actien, om gezamenlijk de verschuiven Plattenburg en de beek lange de. Helperweg te bereiken. -

Wel was de reden van ons verzoek. Uwe medewerking te vragen, om te trachten op deze wijze de des grootste oorzaken uit de weg te ruimen van een onhoudbaren toestand die naar mate de bevolking van Paasberg en Goutendamp toeneemt snel enger zal worden. -

Niet tegenslaande de prijzenvermindering, zij het dan ook voor den belastingbetalen, het hare pogingen.

BILAGE, teekening

DE GOEIJEN

ARNHEM

om de jeugd door speel en schoolbuinen in de gelegenheid te stellen haar surplus energie af te werken op een behoorlijke wijze, schijnt toch een groot gedeelte meer neiging te hebben te gevoelen (van een kinder standpunt bezigtelyk) om op eigen manier ontspanning te zoeken en biedt het Paasbergdal met beek, vooral buiten de schooluren, bij totaal gebrek aan politieke toezicht, daarvan een al te goede gelegenheid.

Als, voor die "nije man" het "poetje baden", "stoktjen vangen", "stootje springen" aflammingen maken enj enj bepalde bleef het het aan de gemeente toebehoorende terrein, dan zouden de gevolgen, in casu geen of modderig water, dijsand suilt enj enj ons geen aanleiding hebben gegeven tot ons verzoek. -

Helaas is voor Arnhem's jeugd een daard. afspraking geen bezwaar om zied op particulier terrein te begeren, en daar eenmaal zijnde, bint het stellen van peren, appels of noten, naar gelang van seizoen, behoorlijk heden te plegen waaronder de ruiters en zelfs de dakpannen van de schuren te tyden hebben. -

Winters begint het met schatte ijden op de beek door het dal en eindigt met vernieling van de omringeling, om op Angerenstein de Winklerzod te beoefenen. -

Persoonlijk vofent ondergetekende de dierz. politie

toezicht uit, echter met zeer weinig duurzaam succes. Herhaaldelijk is daarom om politie toezicht geroepen en is die ook steeds welwillend verwekt. Bij het zien van een agent wordt de vlucht genomen doch bij roetheit keert de jeugd onmiddellijk terug en wordt de toestand meest al erger. -

Wij begrijpen dat het voor de gemeente te bezwaarlijk is om steeds politie controle in het Paasbergdalen kwartier uit te oefenen, maar wij meenen aanspraak te mogen maken op bescherming tegen vandalisme en zij zijn ook vast overtuigd dat zulks door het eenvoudig violeren van de beek is te bereiken en de gemeente ons kan helpen door op die wijze - de minst kostbare - het euvel grondig en voor altijd te bezweren. - Bovendien zijn wij bereid een vierde gedeelte van de kosten bij te dragen, indien de gemeente zulks wenscht. -

Het is mogelijk dat Mr. college onze inzichten niet deelt en betere middelen weet om het zeldzame resultaat te verkrijgen. Als wij door andere middelen dan het violeren van het "schel" hoofdig monster kunnen worden bereikt, geven wij gaarne onze meening voor beter.

De groote lijn die wij met ons voorstel nagezogen is:

- A. Het voorkomen van, ^{alleen} twee voor de naaste, als verpoozing: deure toekomst, voor de jeugd, die door de aanwezigheid

van het beekje als het ware tot het bedrijven van Kattelwaard word verleid.

- B. Voor de Gemeente die de Kosten welke het stationneeren van een Politiepost meebrengt bespaart
C. Voor Argentiniën dat een minimum van vijf Kijft te verwerken en mindere overlast door baldadigheid zal ondervinden. -
D. Gladdenburg v. Kijperweg, die te slotte, het water van de Speitenkamp, dat beide in ongerepte klaarheid toekomt, te ontvragen.

Mooge het Mr. Geacht College behagen zoo mogelijk met behuizen spoed de helpende hand niet te steken tot de verbetering van een toestand die naar ondergetekende's bescheiden meening niet mag voort duren. -

Inmiddels, vertijre met Hoogachtung van Mr. Edelachtbare Heere de Drie D.

M. Helpe

